

~~L $\frac{15}{39}$ m/f~~

III

Rokraksta vietā.

Dāte, Paulis

V I S P Ā R Ī Ģ Ā P S I C H O L O Ģ I J A .

1932. L. v. stud. pas. grām.

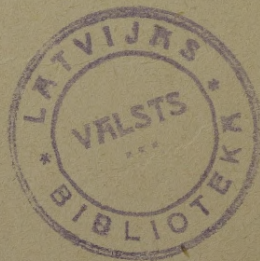
1953

✓

L. V. B.
№ ~~104.665~~

0309057132

ПРОВЕРЕНО
1949 г.

Nosaukums psihologija cēlies 1594.g., pirmais to lieto vācu profesors Oskars Casomanns kādā savā darbā "Psychologia...". Ļoti bieži dēfinē psihologiju kā psihiskus jēdzienus.

Psihologija:

1) Zinatne par dvēseli - aizstāv visi katoliskā virziena psihologi, pieslienās Aristotelam.

2) Zinātne par psihiskām parādībām.

3) Zinātne par apziņas parādībām.

4) Zinātne par iekšējo pieredzi (vācu psih. Lipps).

5) Zinātne par pieredzi, atkarībā no pieredzošā individa.

6) Zinātne par psihisko dvēseles dzīvi.

Pret 1. dēfinējumu var celt iebildumus, ja 1/dvēseli saprot kā substanci, ko nevar pieredzēt, 2/dvēsele ir visu pārdzīvojumu vienība, tad nevar nekā iebilst.

2. dēfinējums. Lielākā daļa psihologu sverāa uz to pusi, ka nav tikai parādība, bet kopojums - dvēsele.

3. dēfinējums. Daudzi domā, ka apziņa un dvēsele ir nevienādi jēdzieni. Šī dēfinīcija sastopama pie angļu psihologiem, Iziet no tā, ko savā apziņā varam uzņemt. Empiriskai psihologijai jātaisa slēdzieni, izejot no apziņas.

4. dēfinējums. Zem iekšējās pieredzes jāsaprot pārdzīvojumu konstatējums. Krāsas, skaņas - ārējās pieredzes. Jūtas un sajūtu uztvērumus arī jāpievieno pie psihologijas priekšmetiem jeb pieredzēm.

5. dēfinējums. Katra pieredze var būt psiholoģisks priekšmets. Bet jau atkarīgi no mūsu individa pieredzes, kā tas uztver. Dalās divos virzienos: vai nu atkarīgs no mūsu individa garīgās vai fiziskās pieredzes. Vieni saka, ka no smadzeņu sistēmas - centrālās nervu sistēmas. Tā domā Avenarijs, Ernsts Makss. Otrs uzskats pastrīpo, ka no garīgās pieredzes. To aizstāv vācietis Vundts. Ir vēl trešais uzskats (tā domā arī Oskars Külpe), ka pieredze atkarājas no individa paša. Külpe ieņem neitrālu stāvokli starp abām pirmām domām. Avenarija nozīmē mēs jau novirzamies uz bioloģisko psiholoģiju.

Paliekošā ir 6. dēfinīcija: par psihisko pasauli, parādībām (bet ne garīgām - garīgs nav tik plašs). Pfānders dēfinē par psihisko pasauli. Ieteicamāki lietot psihiskā dzīve, bet ne pasaule. Dzīve jau pastrīpo vienības momentu. Pats pirmais dēfinējums rāda itkā mozaiku, - procesu savirknējumu. Varētu arī to dēfinēt par apziņas dzīvi, bet tas ir šaurs jēdziens, - tur neietilpst zemapziņas dzīve.

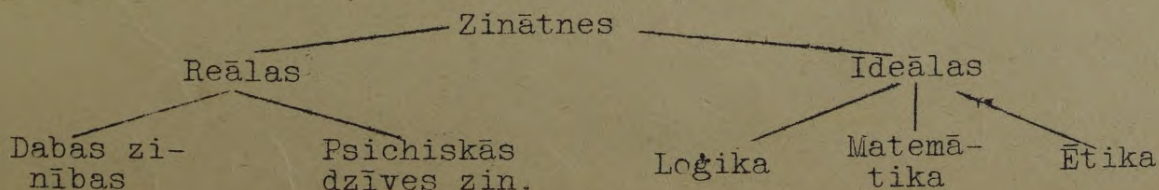
Kas ir vispārīgās psiholoģijas priekšmets?

Vispārīgā psiholoģija (tīrā) ir:

1/cilvēku vispārējā psiholoģija un 2/pieauguša, caurmēra cilvēka psiholoģija. Nevar ņemt psiholoģiskās dzīves anormālo psihisko dzīvi. Šī būs vispārīgā, normālā psiholoģija. Nevaram ņemt mežoni - primitīvu, maz civilizētu cilvēku. Mēs nodarbošimies ar civilizēta cilvēka dzīvi.

Katrai zinātnei ir savs priekšmets. Zinātne ir mācība par kādu īstenības, esamības daļu no kāda sevišķa, parciāla viedokļa. Kādi ir priekšmeti? Te jāatbalstās uz mūsu pieredzi. Vienas parādības ieturās laikā un telpā (fiziskās), un otras gan iekļaujās laika plūsmā, bet ne telpā (psihiskās). Bet eksistē vēl citi priekšmeti. Viena skola tos apzīmē par ideāliem priekšmetiem - loģiskās nozīmes vienības - ideāli esošais. Psiholoģija ir reāla zinātne, bet nevāiss reālais ir ideāls. Psihiskā dzīve ir reālitate, kas iedalās materiālā un psihiskā.

Psiholoģijas priekšmets - psihiskā dzīve. Vispareizākais būtu Vundta uzskats, klāt pieliekot vēl to, ko apziņa nepieredz.

Gara zinātnes arī ir daļas, kas neatbalstās uz realitāti. Psihologija ir tīri reāla zinātne. Jāizšķir: materiālais, psihiskais, garīgais un ideālais. Pēdējos trīs bieži sajauc. Ir starpība starp garu un dvēseli. Bērnam ir dvēsele, bet ne gars. Zem gara saprātīsim dvēseles dzīves augstāko formu, - saprātīgu. Ja ētika formulē ideālo likumību, tad gars ir tas, kas tam seko. Gars ir tur, kur psihiskā dzīve spēj uzņemt ideālo: loģiku, matemātiku, ētiku.

Kas ir psiholoģijas uzdevums? - Konstatēt, aprakstīt, realitātes tipiskās īpašības, elementus, procesus. Tas ir viens uzdevums. Šie elementi kvalitatīvi raksturojami. Visa īstenība dota saliktā, komplicētā formā. Arī psihiskai dzīvei kompleksa raksturs. Otrs uzdevums - novērot kārtīgus novērojumus. Te konstatējami cēloniskie sakari. Tīrā secība vēl nav sakarība, bet reālā zinātne tiecās atrast iekšējo - causālo sakarību, cēloņu un seku sakarību.

Šis otrs ir galvenais psiholoģijas uzdevums. To mēs nosaucam par kauzālo vai explicatīvo uzdevumu. Pirmais - descriptīvais uzdevums. Pirmā uzdevumā descriptīvā analīze, otrā - kauzālā analīze.

Vai vispārīgai psiholoģijai jāaprobežojās tikai ar to cēloņu uzrādīšanu, kas ietilpst psihē? Bet mēs zinām, ka tā atkarās no organisma, no ārējiem un sociāliem cēloņiem. Tīrai psiholoģijai uzdevums jāpilda imanenti, neizejot no dvēseles.

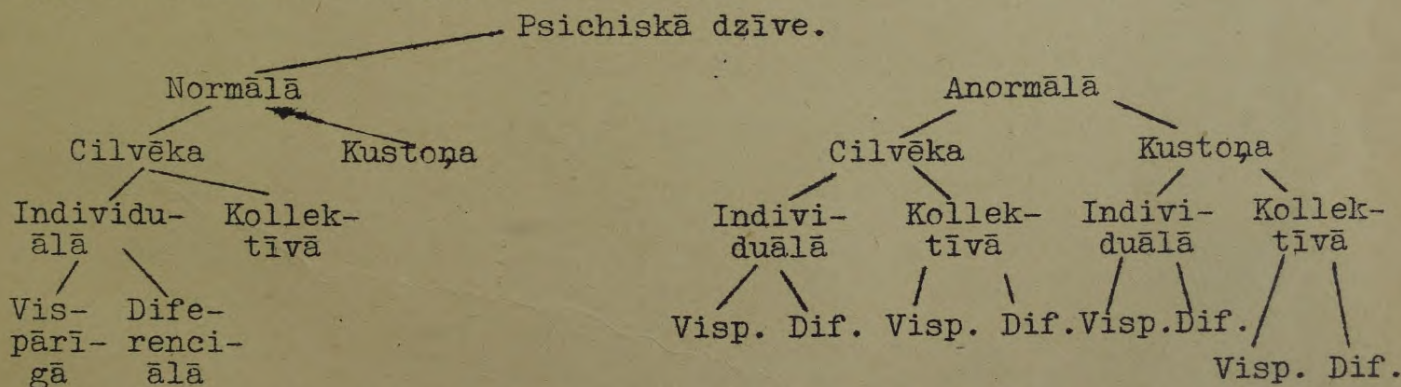
1. Tīri psihiskā kauzalitāte, imanenti psihiski noteikumi.

2. Var būt, ka uz mūsu psihisko dzīvi atstāj iespaidu organiskā dzīve. Tā tad fizioloģiskā likumība. Atsaukties uz fizioloģisko dzīvi vietām ir nepieciešami.

3. Ideālā likumība, kuŗa tiek formulēta tikumiskās normās - tīrā ētikā. Tā ir neatkarīga no laika noteikumiem. Gara dzīve šo likumību apzinās. Cilvēkā mostas zināmas tikumības jūtas, ja neņem vērā tikumības normu. Šī pēdējā nav kauzalitātes, bet normu likumība.

Analizējam, salīdzinām un tad grupējam. Šis ir descriptīvais uzdevums. Otrs galvenais ir izskaidrošanas uzdevums. Tā meklē cēlonisku sakarību dvēseles dzīvē. To vēl varam papildināt: izskaidrot un saprast vārda dziļākā nozīmē. Psihiskai dzīvei ir organisks raksturs un tai ir fināls raksturs. Te ir finālā causalitāte (teoloģiskā kauzalitāte, finis - mērķis). Dvēseles dzīve ir mērķtiecīga. Saprast vajaga jēgu, un to var saprast, ja zina mērķi. Ja saprotam mērķi, saprotam veselo psiholoģiju. Veselā jēdziens psiholoģijā ir viens no kardināliem jēdzieniem.

Psiholoģija ļoti attīstījies un sazarojusies. Ārkārtīgi attīstījies diferenciacija.

1. Tīrā psiholoģija (Teorētiskā): 1/Fizioloģiskā psiholoģija.
2/Pielietotā resp. praktiskā.

2. Ģenētiskā psiholoģija.

3. Salīdzinošā psiholoģija.

Psichofizioloģija ir palīga zinātne psiholoģijai. Psichofizioloģija ir tipiski salīdzinoša. Salīdzina, lai atrastu zināmas paralēles. Visām psihiskām parādībām centrālā nervu sistēmā arī atbilst kāds stāvoklis. Psichofizioloģijas nozīme ir iepazīties ar psihiskām parādībām,

izejot no fizioloģiskās dzīves. Psiholoģija atkal savukārt veicina izprast smadzeņu centru darbību, tā saucamās asociācijas.

Psiholoģisko atziņu avoti un metodes.

Tūlīt jāpastrīpo, ka pirmais un tiešais avots ir sevis pazīšana un novērošana. Otrā instance - citi indivīdi - līdzcilvēku dzīves novērošana.

Jāiziet no sevis novērošanas (Selbstbeobachtung). Kā ir iespējams sevi novērot? Ka nevar sevi novērot, nav taisnība. (Ogists Konts arī domā, ka to izdarīt nevar). Var gan. Ja pār mums valda kādas jūtas, mēs tās vērojam un izprotam. Pie afektiem jau ir grūtāki: nevar sadalīties - pārdzīvot un vērot. Visos gadījumos, kur funkcija norit ar pilnīgu koncentrāciju, tad nevar šo ideju saskaldīt un novērot. Tas pats ir arī ar gribu, ar vēlēšanos. Bet saspīlētā apsvēršanas stadijā, skaldīties atkal nevarēs. Visi pārdzīvojumi ar vidēju un vāju raksturu visvieglāki novērojami, bet ne pārāk vājie. Viegla dvēseles kustības, emocijas jau grūtāk novērot. Lēna fantāzija, mūžīga domāšana un ne pārāk saspriegtas gribas parādības viegli var novērot. Lai novērotu, vajaga zināmu apziņas ievirzi - uzmanību. Novērot ir uzmanīt. Sevis uzmanīšanu un apzināšanu var jau izkopt. Pirmie noteikumi: uzmanības ievirze un savas uztvēršanas spēja. Vai var novērot citu cilvēku dvēseles dzīvi un kā? Tieši zināt mēs nevaram. Bet ir zinātnieki, kas apgalvo, ka ar intuīcijas palīdzību var skatīt citu dvēseles dzīvi tieši, bet tas nebūs pareizi. Mēs ātri uztveram to, bet ne tieši - tas nav iespējams. Tieši var vērot ārējos simptomus. Tieši varam uztvert tikai mīkstsas simptomus: acis, lūpas, balss. Bet šie nav psihiskie procesi. Tie ir darīšana ar analogijas slēdzieniem. Te būs slēdzošā atziņa. Kā es zinu, ka viņš ir priecīgs? - Viņa seja tādi simptomi, kādi parādās priekā pie manis. Mūsu slēgšana ir saīsināta. Šī saīsinātā un ātrā slēgšana ir intuitīvā slēgšana. Ar laiku cilvēks var otru saprast momentāni, spēj ātri pārdzīvot un iejusties. Truls un flegmatisks cilvēks varēs grūtāk iepazīties ar otra cilvēka dvēseles dzīvi. Tā tad psihiskai uztverei atbilst fizikālā. Dažreiz mēs pārāk daudz ienesam subjektivitātes. Sevišķi lielas grūtības tad, ja ir starpība psihiskā attīstībā. Grūti mums saprast bērna dvēseles stāvokli. Bērni dzīvo tieši, bez analīzes, bet mūsu bērnu dienu stāvokli mums jāatcerās, jāmin. Otrs ir - spējas uztveres ievingrināšana. Sekmīga sevis un citu dvēseles dzīves pazīšana iespējama, ja pabalsta viens otru. "Ja tu gribi sevi pašu pazīt, skaties citu dzīvē, ja tu gribi pazīt citus, tad vēro sevi" - saka Sillers. Dod mums iespēju izbēgt no subjektivisma. Daudz potenciāla materiāla nes iedzimtība simtām, tūkstošām paudzēm. Ir viena teorija, ka pieaugošais indivīds zināmās stadijās izjūt senču tieksmes un impulsijas. Piem. zēniem ir medniecības, laupīšanas periodi, - tas no tiem laikiem, kad cilvēki bija nomādi - klejotāji. Jaunekļiem patīk domāt par māju, parādās nosvērtības pazīmes.

Kur izpaudusies citu dvēseles dzīve? Tās ir dažas zinātnes, mākslas un dokumenti. Autobiogrāfijas, konfessijas, dienas grāmatas, paša izteicieni. Autobiogrāfijas ir liels palīgs citu pazīšanai. Augustina "Confessiones" - bagāta dvēseles dzīve. Russo - impulsa bagāts cilvēks. Tāpat Ģētes un Grillparara autobiogrāfiskie dati. No krievu rakstniekiem Tolstojs, Dostojevskis. Šo geniālo rakstnieku biogrāfijas daudz sniedz. Dienas grāmatas līdzīgas autobiogrāfijām. Tās sniedz daudz, bez kāda populāra, izplatīta vārda. Ir cilvēki, kas raksta dienas grāmatas pēc zināma šablona. Daudzi raksta pozēdami, mākslīgi, bet šīs ir tikai tik vērtīgas, cik no tām var gūt aktiera spēli. Ļoti, ļoti daudz sniedz vēstules.

Ir retrospektīvā novērošana, tā ir tā pati introspekcija, bet tikai caur atmiņu. Te iespējami 3 gadījumi:

- 1) Vērot sevi paša pārdzīvojuma brīdī. Ne visi indivīdi to spēj.
- 2) Pēc laika var atcerēties savas izjūtas zināmā momentā, un

3) Tiešās paturēšanas periods (galvenais). Piem.dots akkords, un tūlīt liekam aprakstīt izjūtas, tad tas izteic pārdzīvojumu. Bet šis tiešās paturēšanas periods ilgst līdz 5 min. Psihologiskais moments var būt ilgāks, bet te ierobežojamies ar 5 minūtēm, lai nebūtu jāķeras pie atmiņām.

Novērošana var būt nejauša un sistēmatiska. Sistēmatiskā var būt eksperimentālā un neeksperimentālā, kaut gan parasti tā tiecas pāriet eksperimentālā. Kas ir eksperiments psihologijā? Vācu psihologs Menmans atrod šādus noteikumus:

- 1) novērojamā procesa tīša izsaukšana jeb radīšana,
- 2) novērojamā procesa grozīšana ar nodomu, apzināta, plānveidīga variēšana, caur ko izziņa notiecošo faktoru un cēlonisko sakarību,
- 3) eksperimentātorā zinātniskais nodoms,
- 4) kaut kāda veida kvantitatīvās mērīšanas moments.

To pastrīpo Menmans. Tas ne vienmēr ir galvenais, var arī būt svarīgi eksperimenti ar lieliem rezultātiem, bet ne mēramiem. Tas tikai sašaurina jēdzienu. Te ar nodomu izsauktais pārdzīvojums ir tas galvenais. Parādība dota ne caur dabas gaitu, aktīvi, ar mūsu iejaukšanos parādību gaitā. Otrs galvenais - noteikumu variācija, pie kādiem norit zināma parādība. Treškārt - atkārtotā iespējamība. Induktīvā pētīšanā atkārtotā ir nepieciešama, lai uzstādītu likumus. Viena daļa eksperimentu pastāv atkārtotā eksperimentos. Tā ir pēckontrole, pārbaude, lai nebūtu šaubu par pareizību. Sevis un citu eksperimentēšana un vērošana apvienojās eksperimentālā pašnovērošanā. Ir eksperimentējošais un eksperimentējamais indivīds. Sistēmatiskā eksperimentālā sevis novērošana nebūt nav novērošana pie sevis. Visa eksperimenta uzbūve sadalās:

- 1) apjautājās par fizisko un garīgo sajūtu. Tā ir dispozīcija - aptauja,
- 2) eksperimentālā instrukcija - aizrādījums kā rīkoties. Dažos eksperimentos vēl ievēd:
- 3) signālmomentu, lai sagatavētu indivīdu. Starp signālu un kairinājumu ir:
- 4) eksperimenta priekšperiods, pēc tā sākās
- 5) galvenais periods un
- 6) eksperiments izbeidzies un sākās izmēģināmās personas pārdzīvojumus iztaujāšana.

Tas jau ir pēckontrole. Tanī svarīgs indivīda apliecinājums un eksperimentātorā protokols. Instrukcijai jābūt ļoti īsai un vienkāršai, nedrīkst indivīdu iespaidot un pārāk zināmu darīt - nedrīkst sugestēt. Priekšperiods nedrīkst būt pārāk garš, lai neradītos psihisks suspilējums, jābūt 10 - 15 sek. Galvenais periods arī nedrīkst pārsniegt 2 - 3 minutes. Arī pēckontrole nedrīkst pārsniegt 5 minūtes. Tanī pat iztaujā vēl var uzstādīt jautājumus, bet ne sugestējoši. Kā tad eksperimentālās metodes klasificējamās?

I kategorija - iespaidu resp. kairinājumu metode. Ar acīm, ausīm.

II " - izteiksmes metode. Izsauc izmēģinājamā personā zināmus pārdzīvojumus dvēselē, tas atspoguļosies mimikā, žestos un izteiksies arī iekšēji: piesarks, nobālēs, - te notiks iekšēji fizioloģiski simptomi: sirds darbība, pulss, elpošana, asins pieplūdums, asins trauku tilpums. Miesīgos simptomus var uzķert ar smalkiem aparātiem.

III kategorija - reakcijas metode - ar kādu reakciju indivīds atbild uz kairinājumu. Kimografions - vilņu rakstījums, kas atzīmē fizioloģiskās kustības: pulsu u.c., kas izteicas līnijās. Pie izteiksmes metodes pielietošanas liela loma.

Aparātu ir ļoti daudz. Vienu laiku dalījās uzskati, vai varēs ko sasniegt ar eksperimentālo psihologiju. Varēsot gan mērīt psihisko ilgumu, bet ne kvantitatīvi. Pat tīrie introspektīvie darbi būtu eksperimentāli pārvērtējami. Pēc iespējas ir jālieto eksperimentālā metode un arvienu vajaga pārbaudīt un kontrolēt rezultātus.

Iedalījumā 3 šķirās nav izsmelošs. Reakcijas metodē jau apvienojās izteiksme un iespaids. Izteiksmē jau ietilpst plašāki jēdzieni. Katrā eksperimentā ir izteiksmes komplekss. Izteiksmes metodes šie ir galvenās un svarīgākās. Elpošanu uztver pneumografs, zīmējot pneumogrammas. Netišas, reflektīvas kustības uztver Zommera aparats ar Zommera adatu. Pie. ir tips, kas uz muziku reagē motoriski. Citiem tas izteicās ļoti maz vai nemaz. Šīs smalkās kustības uztver Zommera aparats. Var izmēģināt, vai indivīds pieder pie motoriskā, iekšējā, vai teorētiskā tipa. Ergografs - muskuļu spēku mērotājs, pie psihofiziskiem spraigumiem.

Ergogrammas, indivīdam nogurstot, paliek vājākas, bet ierosinot muskuļus, ergogrammas līknes kļūst garākas. Ergogrammas rāda vienmērību, Zem izteiksmes fiksēšanas metodes var saprast arī fotogrāfiju. Bet tad šo uztvērumu jāizdara daudz vienā minūtē. Var vēl pieskaitīt to, ja indivīdam uzdod kādu darbu darīt. Rezultāts dod izteiksmes metodes pielietošanu uzmanības pētīšanā. Pie reakcijas metodes pielietošanas indivīds reagē tieši. Dod iespaidu, kairinājumu un liek indivīdam reagēt. Šī vienkāršā reakcija nav gara - $1/160000$ sekundē = (psicholoģijā $1/1000 = \sigma$ (sigma)) = 155σ

Pie saliktām reakcijām pieder tās, kur notiek intelektuāli papildu procesi. Piem. pazīšanas reakcija. Ir vēl izšķiršanas reakcija. Vēl vairāk var sarežģīties, ja kustības jāizvēlās: izvēles reakcija. Vēl ir mēra asociācijas reakcija. Vēl komplicētāka ir spriedumu reakcija. Interesē psihiskā procesa ilgums. Te ir lielas starpības. Ir arī ilguma atvilkšanas procesi, - vai pareizi, nezina. Testi ir paņēmiņi, ko pielieto garīgo spēju pārbaudīšanai un indivīdu īpašības pārveidojumi. Plašāki - tests ir katras pārbaudīšanas līdzeklis.

Anketu sistēma arī ir izteiksmes forma. Psihologiskā ankete: zināmiem indivīdiem uzstāda jautājumus, uz ko jāatbild. Atbildes psihologs savāc un salīdzina visas indivīda atbildes. Jautājumu nedrīkst būt pārāk daudz. Anketes var zīmēt uz visu. Jāgriežas ar jautājumiem pie puslīdz vienādiem indivīdiem. Jautājumi nedrīkst iespaidot uz zināmām atbildēm. Atbildētājam jāatbild tieši, atklāti.

Eksperimentālo metodi sevišķi sāka attīstīt pagājušā gadu simta 80., 90. gados. 1879.g. Vundts nodibināja Leipcigā institutu. Pirms tā nopelni pieder Veberam, un pirmajam - Fechneram. Tas eksperimentēja attiecībā uz priekšstatiem.

Vundts to citur arī pielietoja. Drīz nāca emocionālās un vēlāk gribas dzīves pētīšana. Tagad šādu laboratoriju diezgan daudz. Amerikā eksperimentālā psihologija ļoti attīstīta. Tur ir institūti, kas tehniski bagāti nostādīti. Arī Maskavā, prof. Čelpanova institūtā augsts stāvoklis. Ir zināmas nozares, kur izmana taustami. Tā ir audzināšanā un mācīšanās (didaktikā un pēdējā laikā). Mācīšanās procesā dominē priekšstatu tipi: dzirdes, redze. Ir arī motoriskie tipi, kam visu vajaga atdarināt. Pielieto fantāzijai, spriešanai un pat slēgšanai un pielieto ļoti daudzpusīgi. Pēdējā laikā pielieto garīgo spēju noteikšanai un ārda izvēlei. Šo apzīmē par psihotehniku, kas ir psihologiskās metodes pielietošana praktiskām vajadzībām.

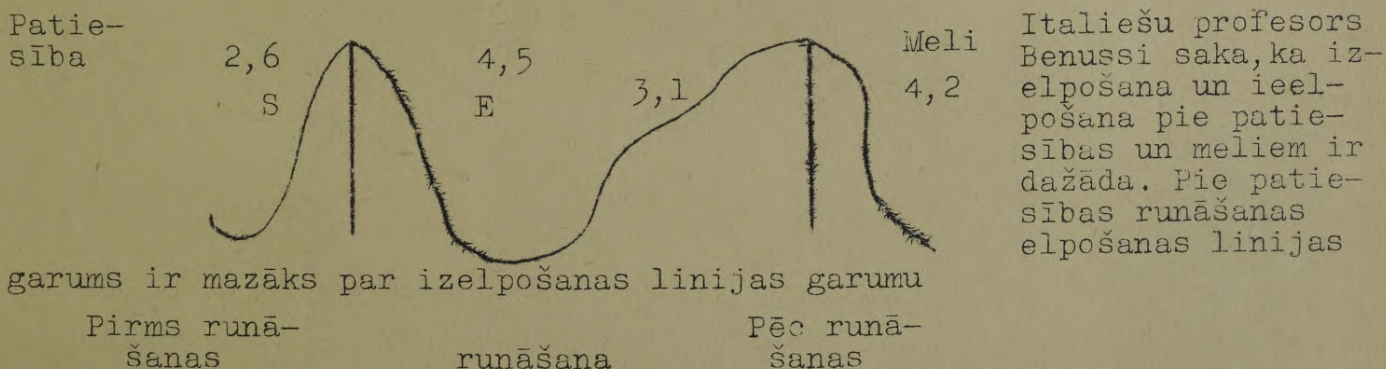
Psichoanalītiskā metodē spēlē lomu plāns un nodoms par iztauju, - iepazīties ar otra dvēselē dzīvi. Ja iztauja savienota ar iespaidu, asociāciju virzienu, tad psichoanalītiķis jau ir kļuvis eksperimentātors. Lielu lomu spēlē kustība, ievirze. Viss saiet seksuāli-erotiskā centrā. Šī metode tā tad ir introspektīvā un arī eksperimentāla. Lai eksperiments dotu pareizus rezultātus, to vajaga labi nostādīt. Noteikumi ir apmēram 14:

- 1) uzdevuma relatīva vienkāršība,
- 2) eksperimenta īsums,
- 3) eksperimentējamās personas apzinība, - ētiskā apzinība,
- 4) eksperimentējamās personas zināms ievingrinājums,
- 5) eksperimentējamās personas nezinātība par to, ko eksperimentātors grib sasniegt,

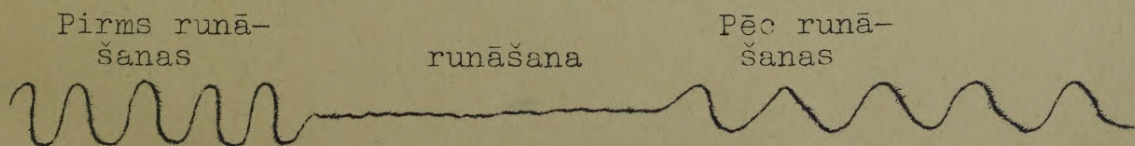
- 6) eksperimenta atkārtošana pie vairākām personām,
- 7) eksperimenta variācijas,
- 8) jautājumu apzinīga uzstādīšana,
- 9) terminoloģijas saskaņa,
- 10) instrukcija,
- 11) eksperimentējamai personai godīgi jāattēlo pārdzīvojums, kas rada determinējošo tendenci, no tās iziet zināms regulācijas moments.
- 12) tiešās paturēšanas perioda ilgums nedrīkst būt garš (perseverācijas - uzglabāšanas periods),
- 13) pārdzīvojuma attēlojums zināmos gadījumos pa daļai,
- 14) pēc iespējas vienlīdzīgs eksperimentu starpbrīžu sadalījums (3, 4, 5 min.), lai pētījumu noteikumi un apstākļi būtu vienādi.

Literatūras un mākslas sfairā smelam atziņas psihiskā dzīvē, un atrodam faktus. Psihologi izlieto ļoti bagātīgi mākslas un vēstures faktus. Visi lielie rakstnieki ir bez formas aistētiem, lieli un dziļi psihologi. Dostojevskis, Merežkovskis, Tolstojs, Puškins. Blaumanis, Poruks un modernā cilvēka psihologs Eglīts, Ģēte, Šekspirs, Ibsens, Flobers, Stendals, Igo, Dante, Sofokls, Eiripids, Homers. Jāmin tēlniecība, celtniecība, muzika - tiešā dvēseles vibrēšana. Ar to izskaidrojams muzikas burvīgais iespaids. Psihologam labi jāspēj iejusties muzikā, jo tanī nav vārdu, mēs nodrošinām sev smalkāku, dziļāku dzīvi. Muzika cilvēku padara apgarotu. Bethovens, Bachs, Vagners. Bet pašai personai jābūt jau gatavībai. Par psihologu nevar izmācīties, jābūt dabiski dzimušai intuīcijas spējai. Bieži intuīcija ir saīsināta diskursīvā domāšana, kur daudz premisu atziņu izkrīt. Tā nav īstā intuīcija. Intuīcija ir moments, kad momentāni tieši aptver notikuma būtību. Tā sevišķi vajadzīga rakstniekiem, māksliniekiem un audzinātājiem. Intuīciju atvieglo simpatija, intīma saite. Psihologam vajadzīga pietāte un mīlestība. Drīkstam prasīt to no katra izglītota, apgarota cilvēka, lai nebūtu patmīlības, tragisma un iedomības.

Izteiksmes metodes gadījumi.

garums ir mazāks par izelpošanas līnijas garumu

Melu kvocients = 0,87
 Patiesības gad. = 1,45

Benussi viss pierādījās visos gadījumos 100%.

Ir īpatnēji darba ritumi:

- 1) meklēšana un pareizība,
- 2) kļūdas un pareizība,
- 3) emocionāls tips, kas nevar koncentrēties - nevienas taisnas līnijas.

Inteligences labākais pētījums-domāšana, bet ne atmiņa un uzmanība. Pēta atsevišķus procesus, sakopo tos un izvelk kvocientu. Intelligence ir piemērošanās spējas jaunas uzdevumam - dēfinē Sterns, bet īsti vēl nav noskaidrots. Jūtas iekairina krāsas. Rošaka testi ir tīri ģeniāli.

Rošaks tos apstrādājis intuitīvā ceļā, pie saviem slimniekiem (Ciri-
chē). Izstrādāta šī metode vēl nav, bet ir tikai pielietoti paņēmieni.
Izmanto to arī psychoanalītiķi.

Psicholoģijas teorētiskā nozīme sniedzās tālāk par humanitārām
zinātnēm. Tā ir visu humanitāro zinātņu pamata disciplīna. Arī pret
vispārējo zinātni stāv pozitīvā virzienā. Vundts saka, ka psiholoģi-
ja ir ievads filosofijā. Psiholoģija ir fundamentāla zinātne. Filoso-
fija arī ir tāda, bet nedibinās uz tiešās pieredzes. Psiholoģija ir
empirisks ievads filosofijā. Bez subjekta nav ceļa uz objektu. Tikai
caur mikrokosmu varam ieskatīties makrokosmā.

Speciālās psiholoģiskās disciplīnas ir:

1) Ētika, (pielietotā un genetiskā). Tīrā nespēlē lomu, ko sniedz
atsevišķas normas un fakti. Ģenētiskā jau apskata a/kā izceļās tiku-
miskās jūtas, un b/pārdzīvojuma būtības noskaidrošana. Pielietotā in-
teresējās, kā varētu tikumiskos likumus sekmīgi realizēt dzīvē. Svarī-
ga loma arī jautājumam par reliģijas nozīmi.

2) Reliģijas zinātne.

3) Vēsture. Tā ir humanitārā zinātne, kur bez psiholoģijas ne-
var iztikt. Palīdz noskaidrot progmatisko sakarību.

4) Lingvāstika. Valoda ir psihofiziskas darbības un domu rezul-
tāts. Valodas nozīmes maiņa izskaidrojama ar psiholoģiju caur priekš-
metu saistību - asociāciju.

5) Aistētika. Psiholoģija te uzrāda dvēseles noskaņojumu, ievir-
zi, lai būtu iespējama aistētiskā uztvēršana un mākslas iespaids uz
dvēseli.

6) Polītiskā cikinomija, arī nevar iztikt bez psiholoģijas.

Pat mācībā par vērtībām subjektīvā vērtība ir tīri psiholoģis-
ka. Arī produkcijā liela loma psiholoģiskam faktoram.

7) Paidagogijā.

8) Jurisprudencē arī psiholoģija vajadzīga. Kriminālo psiholo-
ģiju nevar saprast bez vispārīgās. Vajaga jau pielietot pie liecinie-
ku izteikumiem. Nevar pārnest kļūdas liecinājumos, jo ir psiholoģis-
ki neizbēgamas nepareizības, kas eksperimentāli konstatēti. Tad pie
likuma pārkāpēja darbības. Vajagot šķirot gadījuma, profesionālos un
iedzimtos noziedzniekus. Ļoti bieži figurē patalogiskais afekts, kurā
ir nevainojams, jo nebija pilnā stāvoklī. Piem. greizsirdības gadīju-
mos. Tad bieži atlaiž sodu. To tiesā nosaka psiholoģi un eksperti.
Nav pareizi, ka par ekspertiem bieži aicina mediķus.

9) Politika. Diplomātija. Politikim un diplomatam jābūt labam
psichologam. Jāņem vērā publikas iedzīmtās tieksmes un prasības. Jāzi-
na sevišķos apstākļos tautas gribas spēku, brīvības prasību, aktivitā-
ti u.t.t. Nerēķināšanās ar to izsauc stipras krīzes. Jārēķinās ar pro-
gnozes momentu, - kādu gaitu ņems notikumi. Neizbēgami pēc sasprindzi-
nājuma nāk reakcija.

D v ē s e l e .

Ko dod dvēseles dzīves pazīšana? Apzīmējums dvēsele aptver vai-
rākas realitātes. Sakarā ar to ir jāizšķir dziļās dvēseles nojēgums
no tās ārējās perifērijas. Šīs abas puses nav ārēji nošķirtas, bet pē-
tīšanā ir jāizšķir iekšējais un ārējais es (moi enterieur, moi exte-
rieur). Ārējo es sastāda viss jūtekliskais un elementārais. Seit lie-
lu lomu spēlē sabiedriskie paņēmieni un kā indivīds reagē uz šiem pa-
ņēmieniem. Visi cilvēki ārēji ir stereotīpi - šabloniski: manieres,
gērbšanās, smaidi, skumjas. Dziļuma es ir ļoti individuāls. Tas dzi-
vo no garīgām tieksmēm, augstākām domām un idejām, ir relatīvi daudz
brīvāks. Tas ir radošais kodols cilvēkā. Visvairāk dod šī garīgā es
saprāšana. Cilvēkā ir viņa dvēseles tumšais un gaišais elements (dai-
moniskais un serafiskais). So daimonisko nakts pusi visvairāk apgais-
mojis Dostojevskis. Daži filosofi uzskata, ka cilvēka dvēsele pēc bū-
tības ir gaiša. So jautājumu grūti izšķirt. Pamatelementā dvēsele ir
gaiša, bet tumšais, spītīgais, disharmoniskais sāk tad izpausties,

kad gaišā tieksme top kroplota, to neļauj piepildīt, to pārprot. Demons, Mefistofels, Lucifers dara ļaunu tāpēc, ka nav varējuši labo, gaišo piepildīt tā, kā viņi gribējuši. Viņi visi vīlušies labā. Ja cilvēka dvēselē iedziļinās, katrā cilvēkā ir šī gaišā dzirkstele. Ir novērojama bēgšana, bailes no dvēseles. Valda interese sensacijai, efektam - ārējam. Cilvēki meklē apreibinošas kaislības un ja tās nav, tiecas pēc komforta. Iekšējās vērtības tiem nav vajadzīgas. Bailēm no dvēseles 2 galvenie iemesli: 1/dziļākais es ļoti daudz prasa, un cilvēki negrib sadzirdēt to, jo tas liekas par grūtu, par nepiepildamu, 2/tādēļ, ka dvēsele jau ir pārāk ārējā verdzībā.

Angļu filosofs Hamiltons saka: "Nekas nav lielāks uz pasaules, kā cilvēks, un nav nekā dziļāka, kā viņa gars". Bez pašapziņas gaismas nevar saprast īstenību. Nav ceļa uz ārpasauli bez sevis pazīšanas. Cilvēka intimā dvēsele ir neizsmēlama, bagāta un klusa, un vārdi dzimst no klusuma. Viņa prasa tikai pietāti un mīlestību. Tā ir kautra un pazemīga. Bet ir droša un lepna tur, kur jāaizstāv garīgās vērtības. Tā ir neizpētama un neizteicama. Vairās no ārējā spožuma, jo dzīvo savu dziļumu iekšējā gaismā. Pamatspēki tai ir mīlestība un naids. Dvēseles satversmē ir arī prieks un skumjas. Dvēsele var piekerties ārējam, skatoties pēc objektu pilnības. Ir garīgā, elementārā un fiziskā mīlestība. Naids ir tad, kad nevar mīlēt, vai kad kaut kas traucē mīlēt. Naids arī var būt divejādas kvalitātes: zemais un svētais. Svēto naidu pārdzīvo dziļās dvēseles. Naids ir dvēseles spēks. Cilvēku dvēsele nīst nepilnīgo, kroplaino. Zemais naids - naids ārējo interešu ierobežošanas dēļ. Tas dvēseli aptumšo. Priekā arī ir garīgais un elementārais prieks. Garīgais prieks ir tad, ja tuvojas savam pilnības mērķim. Pārdzīvo skumjas un sāpes, ja tā slīd uz leju. Sāpes var būt dažādas. Var būt skumjas mazvērtīgu, bet subjektīvi vērtīgu lietu dēļ. Ir starpība starp šķietamām un objektīvām vērtībām. Otrās sāpes - ārējās. Visa cilvēka dvēsele iet caur dažādu pārdzīvojumu formām, bet viss svārstās starp mīlestību un naidu, prieku un sāpēm. Sevis un citu pazīšana ir likteņa jautājums. Ja būsīm akli šinī izpratnē, būsīm padoti likteņa varā, nebūsīm savi kungi. Katram no jauna ir sevi jāpārbauda.

Dvēseles pazīšanai jādara mūs pašus dvēselīgākus. Mēs tad izjūtam visas pozitīvās vērtības dziļāk, un, galvenais, mēs reagējam ar labākiem spēkiem, kas mums ir. Iedziļināšanās mūs dara patiesākus, sirsnīgākus. Dara mūs smalkjūtīgākus, maigākus un labākus pret līdzciltiekiem - uzmanīgākus. Dvēseles pazīšana dara mūs laimīgākus, tā nes laimi. Aistētiskais prieks atbrīvo cilvēku. Cilvēks neko tad nemeklē un negaida ārēji sev. Vēl vairāk prieka, ja mākam skatīt otra dvēseli.

Dvēseles satversme un būtība.

(no abstrakti zinātniskā viedokļa.)

Kas tad ir dvēsele? Vai nav tikai tā pati miesa, vai nav funkcija no smadzenēm, vai ir kāda īpatnēja būtne? Materiālisti to uzskata par miesas vai dvēseles funkciju (ne produktu). Dvēsele ir imateriāla. Ir būtne, bet imateriāla. Šis ir 1/ negatīvais formulējums. 2/Tā nav telpīga, nav izplatīta. Pozitīvais formulējums: 1/dvēsele ir sajūtoša, priekšstatoša, domājoša un griboša būtne. 2/ Dvēsele ir ar miesu ciešā sakarā saistīta būtne, imateriāla, kas attīstīdama mazāk vai vairāk apziņas funkciju, spēj saprast, domāt, sajūst un gribēt. Šis uzskats norāda funkciju un tās nesēju ciešu sakaru.

Dvēsele:

- 1) Imateriāla.
- 2) Neizplatīta (nav telpas dimenziju).
- 3) Amēchaniska (dvēsele - spēks, nav loceklis mēchaniskas enerģijas sistēmās).
- 4) Nedalāma būtne (bet ne nemirstīga)
- 5) Nav ārējai pieredzei konstatējama.

Dvēsele atveras kā pārdzīvojumu dažādība. Te sastopamies ar citiem raksturojumiem - pozitīviem.

1) Tīri intensīva, kvalitatīva dažādība (fiziskā ekstensīva un diskreta dažādība).

2) Jūtu plūsma nav bez iekšējas, dinamiskas sakarības. Te būs radoša finālā kauzalitāte (mērķtiecīgā cēlonība, kur efekts tiek rādīts kā mērķa sasniegums, lai arī mērķis būtu neapzinīts). Ir arī terminš, ka garā dzīvē valda prospektīvā kauzalitāte. Radīšana ir viens no lielākiem pasaules momentiem, kas vēl arvienu ir noslēpums. Bet zīmīgi: no kautkā tiek producēts kaut-kas jauns, ko rada zināma radoša potence. Katra dvēsele ir radošs spēks. Neviena dvēsele nav otras kopija.

3) Vienība, reālā un ideālā (reāls substrats, zinošais subjekts). Ja dvēsele ir imateriāla būtne, tad reālā vienība ir monāde, reālais substrāts - vienotājs, nesējs. Substrāts - katras reālītātes pamats.

Ideālā vienība piemīt dvēselei kā tādai būtnei, kas attīsta apziņas un sajēgšanas vienību. Aptvēršanas akta produkti nav saraustīti, akts ir prezents - vienīgs. Spriežot jāsavieno domas, par ko spriežam, ar domu, ar ko spriežam. Predikāts jāsavieno ar subjektu. Tuvu stāv cits jēdziens:

4) identitāte. Mūsu es arvienu paliek identisks, no bērnības līdz vecumam. Identisks centrs paliek viens visu daudzo pārdzīvojumu maiņā un plūsmā. Šī ir individuāla identitāte. Tā ir numuriskā identitāte - vienskaitlīga - viena un tā pati. Šī vienība konkretizējas:

5) organiskā sakarībā, un kā

6) jēgas nesēja un devēja. Bez dvēseles un garamnekad nav jēgas. Mērķis ir jēgas konkretizējums. Atsevišķie elementi attiecas un veidojas viens caur otru - organiskā sakarībā. Veselais noteic daļas, un daļas noteic veselo. Anri Bergsons to apzīmē ar "savstarpējā ietiekšanās".

Dvēseles un miesas sakari.

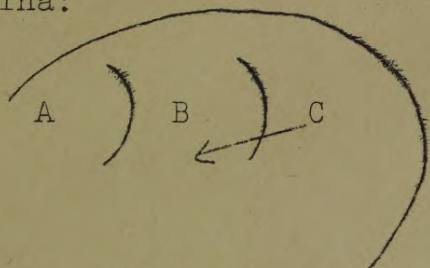
Dvēsele neatrodās nekur: ne miesā, ne ārpus miesas. Ir pasaulē, bet ne kaut-kādā izplatītās pasaules punktā. Dvēselei ir sava vieta, protams ne materiāla. Visas dvēseles ietilpst pasaules neizplatītā aspektā - garīgā sistēmā. Dvēsele neatrodās miesā, bet ir dinamiski saistīta - koordinēta ar to. Smadzenes ir viens no faktoriem, kas noteic psihisko dzīvi - ir dvēseles izpauduma orgāns un recepcijas orgāns - impulsu novadītāja orgāns, bet ne produkcijas orgāns.

Dvēsele nav identificējama ar materiju. Starp dvēseli un materiju ir diskriptīvi evidentā izšķirība. Viena realitāte ir imateriāla un neizplatīta, otra materiāla un izplatīta. Otrs uzskats ir parallēlisms, kas uzskata, ka starp dvēseli un miesu nav sakaru, ir tikai parallēlisms. Ja smadzenes iedarbojas uz dvēseli, rodas enerģija, un materiā (smadzenēs) rastos kāds minuss (iztrūkums). Otrādi - šinī sistēmā tiktu ienests plus. Enerģija pārvēršās efektā. Ar šo rēķinas reālās materiālas aizstāvji. Tas tikai postulāts, ka enerģijas pastāvība nemainās. Bet paliek, ja pieliek: ja šīs pārmaiņas notiek konservatīvā sistēmā. Bet šo konservatīvismu nevar pierādīt, - paliek postulāts. Izvirzās otrs princips, kas aizrāda, ka šī iedarbība var norist tā, ka tikai notiek izraisēšanas funkcija. Piem. lāvas kustības, kur vajadzīgs mazs impulss. Bet tas nav saprotams, ja darbojas imateriāli spēki. Psihika groza faktorus.

Drīšs saka: dvēsele ir tas faktors, ko apzīmē par amēchanisko, izpilda suspensijas (apturēšanas) darbības. Ja kristu akmens, un kāds faktors to aizturētu uz kādu laiku, fiziskās enerģijas kvantums netiktu traucēts.

Drīžam ir suspensijas princips. Viņam ir dubultcēloņi. Dvēseles un fizioloģijas procesi - dubultas sekas, divkārtīgi efekti. Psihika atstāj regulējošu iespaidu. Olivers Lodge (angļu filosofs) arī tāpat domā. Šis jautājums vēl nav izšķirts, bet parallēlisms nevar skaitīties par uzvarējušo. Galvenais no parallēlisma piekriētājiem ir Vundts. Katram

dzīvības procesam atbilst kaut-kas psihisks. Tā ir metafiziska teorija. Katram psihiskam procesam nekad neatbilst viss pilnīgi mūsu smadzenēs. Piem. ko var atrast analogu mūsu smadzenēs identitātei? Varbūt tikai to, kas atbilst šim vārdam. Nav izsmeloša korrelāta. Nav pilnības parallēlisma uzskatam. Starp miesu un dvēseli ir iekšēja identiska sakarība. Smadzenes nerada dvēseli, un dvēseli nevar atrast smadzenēs. Dvēsele nav atrodama; atrodošais nav objekts, bet gan subjekts. Fizikālie ierosinājumi ir fakts, kas izsauc zināmus psihiskus pārdzīvojumus. Uz tiem reagē dvēsele. Eksistē iedarbības un atdarbības relativitāte. Psihika ir reakcijas orgāns. Bez tam cilvēkā tik daudz parallēlitātes, cik vajaga, lai atbilstu motoriskām funkcijām. Uzkrāj engrammas. Ir konservējoša sistēma. Smadzenes ir starpniecības (ne produkcijas) orgāns. Viljams Džemss sauc tās par transmisijas orgānu, kas atrodas ļoti intimā sakarā ar psihiku. Brokā atklāja afāziju - runāt nespēju. Saprot, bet reakcijas orgāns sabojāts, nevar izteikt. Džemss to salīdzina:

Aptverošā sistēma uz materiālo var darboties caur smadzenēm. Salīdzina ar prizmu. Ja prizma bojāta, viss būs citādi. Otrādi - ja nekārtībā receptijas orgāns, reakcija arī būs nepareiza.

Dvēsele caur savas darbības sekām ir klātesoša miesām. Jo vairāk kas atkarīgs, jo tuvāks sakars. Dvēsele neieņem telpu (Dekarts), bet punktu. Nav viena centralizēta punkta, kur būtu sakopoti visi dvēseles darbošanās punkti, bet nav izplatīta. Šis bija bio-psihiskais logs.

Dvēseles attīstībai vajadzīgs zināms materiāls, zināms ierosinājums. Kad dvēsele sāk eksistēt? Par to ir daudz metafizisku hipotēžu. Viena: dvēsele tiek radīta no Dieva tanī momentā, kad tā tiek no radītāja radīta. Šis ir krejonisma (creare) uzskats. Ir otrs, kas pieņem vēl, ka garīgais dvēseles elements tiek radīts vēlāk, pirms tam eksistē elementārā dvēsele. Krejonismam pretējs ir traducionālais (tradux) uzskats, kas tiek pamatots uz mantošanu un attīstību, kas iet parallēli. Psihiskā dzīve sākās no tā momenta, kad varam runāt par vienotu individu. Tā tad jau no apaugļošanās momenta. Kādos galvenos posmos psihiskā dzīve iedalāma? Dvēseles attīstības formas un pakāpes nav norobežojamas. Bet izšķiram elementāro, vidējo un augstāko formu. Ja pārsvarā sajūtas, jūteklīgas jūtas un jūteklīgas tieksmes, tad ir elementārais periods. Tas parasti velkas ilgi, dažam pat paliek visu mūžu: nav saprāta, atziņas, jēdzienu, aizstētiskais, ētiskais. Parasti augstāko dzīvi rēķinam no tā laika, kad cilvēks ir kļuvis personība, kad tam ir raksturs. Tas nav atrāki kā no 22 - 25 gadiem.

Psihiskā dzīvē raksturīga kustība, rosība, - processuāla daba. Neviens process nav kails, nav bez satura.

1. saturi: a/uzskatāmie, b/neuzskatāmie.
2. Procesi: a/pasīvi, a)intencionāls
b/aktīvi, b)neintencionāls
c/automātiski.

Saturī ir viss tas kvalitatīvais, kam ir kādas īpašības, kur tiek pārdzīvots kāda "kaut-kas". Procesi ir ar laika plūsmu. Procesi var būt vairāku tipu. Var būt aktīvs, pasīvs, automātisks. Kaut-kas nāk un iet bez mūsu gribas. Ir procesi, ko noteic pats subjekts. Pasīvi procesi dominē nogurumā, psihiskās slimībās. Tipisks dvēseles stāvoklis ir miegā, sapņojot, kur dominē pasīvi procesi. Aktīvos procesus var nosaukt arī par aktiem. Bet te sapratīs arī bieži vien procesus. Ir dvēseles perifēriskā un centrālā aktivitāte. Saturus arī var šķirot. Tie ir vai nu uzskatāmi vai neuzskatāmi. Pie uzskatāmiem tiek uzskatītas visas sajūtas: sarkans u.t.t., priekšstati. Intelektuālā sfairā

neuzskatami ir augstākie jēdzieni, jūtas, gribas tendences. Procesus (aktus) vēl var iedalīt intencionālos un neintencionālos. Intencionālā pārdzīvojumā pārdzīvojam priekšmeta dotību. Apziņa uz kaut ko vērsas, tiecas (intendē). Sajūtas uzskata par neintencionāliem aktiem, jo te netveram priekšmetu. Ja ir prieka jūtas, ir prieks par kaut ko, te būs priekšmetīga puse. Gribas dzīvē sevišķi izpaužas intencionālais moments - ir mērķa priekšstatīšana. Šis ir formālā viedokļa iedalījums. Te vēl pievienojas pārdzīvojumu elementi un pārdzīvojumu kompleksi.

1. - komplekss, 2. - elements.

Psichikā parastāks ir komplekss. Viss pārdzīvojums sastāv no elementiem. Var būt priekšstatīšanas, atceres, tieksmes, elementi. Katrs dvēseles pārdzīvojums ir komplekss. Tikai izolējošā abstarkcijā atklājam elementus. Psichiskā dzīvē ir organiski kompleksi, kas sastāda vienu vienību (das Ganze). Dvēsele ir vesela un dara veselo. Ir kompleksi, kur šī vienība nav tik cieša.

Kvalitatīvais sadalījums.

Bieži iedala 3 funkcijās, tagad gan četrās vai pat vairāk. Rehmke saka, ka apziņā 4 pamatformas. Ir:

- 1) priekšmetiskā apziņa,
- 2) stāvokļa apziņa, kur izjūtam paši,
- 3) cēlonības apziņa (gribas funkcijā).

- I. 1) Uztvēršana (apjaušana), percepcijas,
- 2) Priekšstatīšana.
- 3) Domāšana (tīrā).

II. Jūtu dzīve, jūtu procesi.

III. Gribas dzīve, gribas procesi.

- 1) dziņu dzīve,
- 2) saprātīgā griba (apzinīgā).

Vundtam ir tikai pirmās divi daļas funkcijas: uztvēršanas un priekšstatīšanas. Daži dēfinē: sajūta ir mūsu jūteklisko percepciju sastāvdaļa, ko iekairina sensitīvie nervi. Citi, kā tā ir mūsu pārdzīvojumu uzskatāmā daba. Mēs varam dēfinēt: sajūtas ir relatīvi vienkārši un uzskatāmi apziņas resp. pārdzīvojumu elementi, kas tieši tiek noteikti caur nervu centrāliem vai perifēriskiem kairinājumiem.

Uztvere: 1/nogāda,
2/uztvere (auffassen)
3/apjauša (wahrnehmen)
4/percepcija.

Percepcijas un apjautas - uztveram kaut ko sarežģītāku, pārdzīvojam priekšmetu dotību, klātbūtni - pieredzam parādības klātbūtni. Arējās uztveres materiāls ir sajūtas, iekšējās uztveres materiāls ir afekti. Percepcija ir dvēseles process, kur tā pārdzīvo resp. pieredz kādas parādības tiešu dotību jeb klātesamību.

Cik sajūtu šķiru ir cilvēkam?

1) redzes maņa	6) siltuma maņa
2) dzirdes "	7) aukstuma "
3) garšas "	8) sāpju "
4) ožas "	9) statiskā (stāvokļa) maņa
5) taustes "	10) organiskās sajūtas
	11) muskuļu "

Taustes maņa ir sajūtas, kas rodas caur ādas perifēriskiem iekairinājumiem. Siltums un aukstums nav taustes sajūtas. Tādēļ izdala par sevi siltuma un aukstuma maņas. Organiskās sajūtas ļoti dažādām kvalitatīvām nokrāsām. Muskuļu sajūtām dažādi kairinājumu avoti. Zem taustes saprotam šauru jēdzienu, tikai taustes centru ie-

kairinājumu. Te vēl izšķirsim dažus "Kaut-ko".

Sajūtas momenti: 1/kvalitāte,
2/intensitāte,
3/ilgums.

Par šiem visi psihologi vienis prātis. Daži vēl atzīst:
1/ekstensitāti,
2/skaidrību,
3/dzīvumu.

Sajūtu aspekti.

1) Kvalitāte. Tā ļoti bagata pie redzes un dzirdes sajūtām. Pēc dažiem tās ir specifiskas starp dažādām un modālās starp vienādveidīgām.

2) Intensitāte. Vai nav pilnīgi indiferentas sajūtas? Varbūt ka ir, bet tas ir izņēmuma gadījumos. Emocionālais tonis pievienojas pie sajūtu reakcijām.

3) Ekstensitāte piemīt redzes, dzirdes un taustes sajūtām, sevišķi redzes: krāsas, gaisma. Ir vēl ideālā izplatības forma, kas ir arī mūsu dvēseles producējumos. Ir izplatība reālā un ideālā raksturā. Ir arī smalkie un masīvie toni. Te jau nevar runāt par izplatību krāsu, gaismas nozīmē. Tāpat arī smaržas: smalkas un biezas. Smaržas kairinājums aizņem nervu gala aparātu plašākā apjomā, - tā ir sekundāra, bet ne primāra pieskaņa. Ilgums ir vajadzīgs. Ja kairinājums pārāk īss, sajūta nevar rasties. Vajadzīgs sajūtas ieskaņas laiks. Krāsām jaucoties, liesies viss pelēks. Vajadzīgs minimālais kairinājuma lielums. To apzīmē ar kairinājuma sliekšni.

Minimālā sajūta ir tāda sajūta, kas rodas kā tikko manāma atbilde uz doto kairinājumu.

Ja kairinājumu pārāk pastiprinās, iespaids nebūs. Piem. gaisma. Zem kairinājuma virsotnes saprot to kairinājuma spēku, ko sajūtot, sajūta izzūd. Maksimālā sajūta rodas pie maksimāla kairinājuma. Te, starpā starp S (Schwelle) un V atrodas sajūtu kvantitatīvais apjoms. Viss atkarājās no daudziem apstākļiem. No iedzimtības, no individuālās nervu konstitūcijas, no psihofiziskās konstitūcijas. Individs var kļūt uz laiku ļoti sensibls. Pie dažiem var pacelties un nolaisties: fizioloģiski, geofiziski, neitroorganiski un psihiski iemesli. Hiperesteze - ilgstošs vai īss kairinājuma sliekšņa pazemojums (izsmalcinātība). Hiperesteze - pārjūteklība. Visi iespaidi liekas pārāk stipri, sevišķi trokšņi. Arī gaisma, siltums. Dažiem tā pārejoša, citiem paliek visu mūžu. Ja nogurst, sajūtuma sliekšnis paceļas, top trulāks. Lielu lomu spēlē uzmanība. Ja uzmanā, sajūta pastiprinājās. Izšķir labāk, ja darbojās vēl citi iespaidi. Ādas sajūtīgumi ir dažādi: spiedieni u.c. Astesiometrs - Vebera cirķelis. Ar to izšķir taktilo sliekšni. Jūtīgi pirkstugali, mēles galiņš un lūpas. Mugura ir ļoti nejūtīga, pat 70 cm atstatumā 2 spiedieni šķiet kā viens. Viss atkarājās no vingrināšanas. Garšas sliekšnis var būt ļoti smalks. Uz 1 litra gaisa vajaga 0,000002 gr.

Ja kairinājuma sliekšnis grozās, kāda tam ir nozīme? Noteiktas atbildes nav. Labāk, ja tas būtu smalks, kam būtu arī liela praktiska nozīme: laba redze, dzirde. Ja sliekšnis stipri pazeminātos, tas būtu par slikti. Mēs būtu nomākti, samulsināti. Sliekšnis ir kā barjers. Adevkāti un inadekvāti kairinājumi (piemēroti un nepiemēroti) tuvi visam šim. Ja uz attiecīgo jūteklis darbojās tādi kairinājumi, kuru uztvēršanai šis jūteklis jau no dabas ir ierīkot, bet nedarbojās citi, tad ir adekvāts kairinājums. Acij mēchaniskais (ne aitera) kairinājums būs inadekvāts kairinājums. Tāpat, ja uz dzirdi nebūs gaisa spiediens, bet mēchanisks kairinājums, kautgan tas arī dotu specifisko sajūtu. Müllers formulē specifisko enerģijas likumu:

katrs jūteklis reagē uz sava jūteklā nerva iekairinājumu tikai ar viņa specifisko sajūtu.

Piem. klusums ausīs dzied. Patiesībā nevajadzētu formulēt-specifiskās enerģijas likums, bet specifiskās atsauksmes likums. Vienas un tās

pašas nervu šūniņas tomēr spējīgas vadīt dažādus ierosinājumus, bet nepieņem specifiskas enerģijas, kas ir nervu centros. Ja galējais process mūsu nervu centros ir, tad no tā atliek tikai kāda noteikta, vienveidīga sajūta (pēc Drīša).

Vitālās (vispārējās, arī organiskās) sajūtas ir kā reakcijas dzīvības procesiem. Tā ļoti liela gruppa. Vitālās sajūtas cilvēka dzīvē spēlē ārkārtīgi svarīgu lomu. Tās cieši saistītas ar vitālo izjūtu. Vitālās sajūtas nav indiferentas, pavadītas no stipra emocionālā toņa. Ir stipri sumārs, bieži neskaids un saplūdis raksturs.

Vitālās sajūtas.

1) Elpošanas organi. Ja nevar krūtīs ievilkt, slimības dēļ, pietiekoši gaisa, grūta, nemierīga, smaga izjūta, kas var novest līdz pat izmisumam. Pievienojas negatīva dzīves izjūta. Turpretī, ja pēc negatīvas elpošanas rodas teicama elpošana, cilvēks jūtas kā atjaunots.

2) Sirds organi. Tiklīdz sirds darbība mainās, rodas savāda sajūta. Ja darbība paātrinājās, ir nemierīga sajūta. Sirds ir dzīvības pamata organs, kas atsaucās uz cilvēka pašsajūtu, izjūtu, raksturu.

3) Greimošanas aparata kairinājumi. Te dažāda veida kairinājumi, gan ķīmiski, gan mēchaniski. Ar šo organu sakarā pašsaindēšanās, kas var cilvēku nobeigt.

4) Genitālā sfaira. Šie kairinājumi spēlē dažreiz fatālu lomu cilvēka dzīvē.

5) Lekšējās sekrecijas procesi. Vairogveidīgā dziedzera paplašināšanās Latvijā ir diezgan izplatīta. Tas rada stipru sirds dauzīšanos.

Ir tādas centrālās vitālās sajūtas, kurām nav īsta nosaukuma. Pie šīm kopsajūtām pieder noguruma un spirtuma sajūta (spēka un nespēka). Pēc slimībām ilgi dominē nogurums. Jāizšķir nogurums subjektīvā un objektīvā sajūtā, pēc tā, kādi pamati: subjektīvi vai objektīvi. Ir salds nogurums. Objektīvā nogurumā ir patērēts par daudz vitālās enerģijas, kas nav atjaunota, un radies izsīkums. Objektīvam nogurumam arvienu atbilst subjektīvs. Bet vai tas ir momentāns reflekss? Nē, dažreiz var būt ilgs starpbrīdis, un tas ir bīstami. Vajaga ar prātu salīdzinoši vērtēt pēc darba kvantuma, vai tas nav jau pietiekošs. Ja darbs laikā pārtraukts, tad ir t.s. veselīgais nogurums. Dažreiz mūsu organisms nav vēl pārpūlēts, te tikai ir illūzijas. Tās var rasties no atsevišķu organu izjūtas, bet visā organismā vēl daudz spēka. Nogurums var rasties tā tad no kāda psihiska sastrēguma. Vitālās sajūtas ir mūsu dzīvības procesa termometrs un arī barometrs. Tās par pamatu dzīves izjūtai, kas noteic aktivitāti vai pasivitāti, t.i. likteni. Dažam dzīve ir pazaudētu mirkļu rinda.

Par katru sajūtu varam interesēties, kāda tai nozīme. Interesējamies no:

1) hedoniskās, un

2) praktiski - biologiskās puses.

Sajūtas sniedz baudu un norāda, kā norit procesi. Hedoniskā bauda jāatšķir no augstākām baudām. Tas atkarājās no individuālisma. Caurmēra cilvēkam visas jūtekliskās baudas ir tīkamas. Organiskām, fiziskām pašsajūtām liela nozīme: spirtums, spēks, veselība u.t.t. Praktiski-biologiskām sajūtām ir signāla nozīme. Tā ir ļoti liela. Ir vēl sajūtas, kas saistītas ar mūsu organisma perifēriju: sāpju, taktīlās un termiskās sajūtas. Ir uz mūsu ādas sevišķi sāpju, taktīlie, aukstuma un siltuma punkti, - savi nervu sazarojumi. Sāpju punktu ir diezgan daudz, bet nepārsniedz 150 uz 1 kv.cm. Taktīlās sajūtas arī var pāriet sāpju sajūtās. Taktīlās sajūtas bieži apzīmē par spiediena sajūtām, lai gan izjūtam vairāk pieskari, kas ātri pāriet spiedienā. Jūtīgi ir pirkstu, mēles, deguna gali un lūpas. Mugura daudz var panest. Ir konstatēts, kur spiediena vairāk ādas iecirknis sajūt, tur mazāk sāpju punktu, un otrādi. Sāpju punkti dod mums zīmi par visu, kas

kaitīgi iedarbojās uz mūsu ķermeni. Bīstamas organisma iekšējās sāpes. Taktīlās sajūtas dažreiz tiek atzīmētas par pirmatnējām sajūtām. Tauste dod mums uztvērumu par priekšmetu formām un lielumu. Akli orientējās par telpas formām, pateicoties taustes un kinētiskām sajūtām. Taustes sajūtām pieder izcilus loma, bet ne lielākā. Cilvēks, kas uz epikurisma ceļa, piešķir lielu lomu pieskares sajūtām.

3) Adapcijas ilgums. Pieskares sajūtām adaptācija (pierašana) ātra. Apgērbu, jaunus apavus apvelkot, ir manāmas spilgtas taktīlas sajūtas, bet pie tām drīzi pierodam, ja tikai apģērbi ērti, nespiež, neliek sevi just.

Termiskās sajūtas.

Siltuma un aukstuma sajūtas pilnīgi dažādas. Ir konstatēts, ka aukstuma punktu uz ādas ir ap 500.000, siltuma punktu ap 300.000. Uzkrītoši vairāk ir aukstuma punktu. Kur vairāk spiediena punktu, tur mazāk siltuma punktu. Galvas ādai to mazāk. Auksts ir jau pie $+10^{\circ}$. Manama aukstuma sajūta līdz $+12^{\circ}$ C. Pie $+13^{\circ}$ jau ir pārmaiņa - vēsums. Pie $+16^{\circ}$ sākās svārstīšanās: vai nu vēss, vai silts. Pie $+20^{\circ}$ remdens. Rokai pie $+23^{\circ}$ ir silts. 26° - 27° C silta indifferences josla. Citi to rēķina starp 28° - 29° C. Tas atkarās no individa. Nākamā pakāpē karsts. Karstam vēl 3 līdz 4 pakāpes. Nepanesams karstums ir pie 45° - 50° C. Zem $+10^{\circ}$ C ir auksts, $+4^{\circ}$ C ūdens izliekas leda. Termiskā sajūta apvienosies ar sāpju sajūtu. Sāpes jūtam pie visiem krasiem apstākļiem. Pie pārejas no 39° C uz 38° C būs vēsuma sajūta. Savādā veidā tiek iekairināti arī aukstuma punkti pie lieliem siltuma kairinājumiem. Arī termiskām sajūtām ir hedoniska nozīme. Sevišķi pēc nosalšanas. Kāds prieks vasarā par veselīgu saules siltumu, sevišķi mums, ziemeļniekiem. Aukstums ir ļoti liels ciešanu avots. Temperatūra atstāj uz augstāko norisu funkciju lielu iespaidu. Aukstā un pārāk karstā telpā slikti strādāt. Kultūra labi attīstās mērenā joslā, bet ne pārāk aukstā un karstā. Saaukstēšanās izsauc bieži pat nāvi. Pēc iespējas jānorūdās pret temperatūras pārmaiņām. Adapcijas ilgums nav garš ne pie aukstuma, ne arī pie karstuma.

Ošas sajūtu tiešais organs nav deguns, bet neliels gļotādiņas laukums ap 5 kv.cm. Ošas maņu pieskaite tām maņām, kuņu kairinājumi ir ķīmiskas dabas. Šo ošas laukumiņu sauc regio olfactoria. Ja kāds ķermenis neatdala šo sīko daļiņu, tad šis priekšmets ir bez smakas un smaržas. Ošas maņa gandrīz nekad nav dota tīrā veidā, bet komplicēta. Krīt svarā taustes sajūtas. Tās rodas caur stipriem ādas kairinājumiem. Regio olfactoria tiek sarauta. Pievienojās pat perifēriālas sajūtas. Vēl pievienojas garšas sajūtas. Piem chloroforma smaka savā būtībā ir garšas sajūta. Arī temperatūras komponents te pievienojās. Odorālo kvalitātu ir bezgala daudz. Mūsu valoda to īpašības atzīmē ar to vielu īpašību, kas rada šīs sajūtas. Ir arī dažādas klasifikācijas, to ir 9 - 10. Izšķiram asas smakas, durošas, dedzinošas: amonjaka, chlora, etiķskābes. Ir maigas smaržas. Vēl varētu minēt vieglas smaržas. Pretējās - biezas, masīvas smaržas. Ir arī saldās smaržas, runā arī par reibinošām smaržām. Neļķei uzkrīt asā īpašība. Reibinoša, salda un bieza ir naktsvijolītes smarža. Reibinoša, asa, bieza ir ievu smarža. Reibinošas ir dažas rozes. Smagi reibinoši ir vaivariņi. Ir rūkta smarža, bāla, koncentrēta un nenoteikta. Emocionālām raksturojumam šabloniskie termini: patīkams, nepatīkams. Dažiem patīk puvušu ābolu smarža. Te kaprizaš individuālas izšķirības. Ir indivīdi, kam patīk visas mākslīgas smaržas. Tā ir izvīrtusi, slimīga, pārsmalcināta tendence. Tā cilvēku izlutina, dara intelekta darbību nenoteiktu.

Kvalitatīvo raksturojumu Zwaardemackers iedalījis:

- 1) aiteriskās, piem. āboli,
- 2) aromatiskās: anīss, lauri, kampars,
- 3) balzamiskās jeb puķu: vijolītes, jasmīns, siens, tēja; jasmīns - salds, viegls, reibinošs. Vijolīte - viegla, atturīga,

- 4) ambroziskās smaržas: pačulis,
 - 5) dažādas loku smaržas: sīpoli, joda smaka u.c.,
 - 6) deguma smaržas: darvas smaka, tabakas dūmi. To emocionālais tonis parasti nav patīkams. Tabakas dūmi daudziem tīkami. Patīkama vīraka smarža. Patīkams dažiem paegļu dedzinājums,
 - 7) kaprīlās smaržas: sviedri, vecs siers, daži tauki,
 - 8) puvuma smaržas,
 - 9) riebiņas smakas: pūstošie organiskie ķermeņi, vītošu puķu ūdens
- Pie ošas parādībām, ja vienlaicīgi darbojas dažādu vielu kairinājumi, ošas sajūta izzūd vai rodas jauns pārdzīvojums ar jaunu īpašību. Amonjaks un etiķskābes kairinājumi viens otru paralizē. Opija un mošus smaka rada jaunu smaržu. Opijs atgādina ievu smaržu. Adāpcijas ilgums īss. Heliotropa smaržu drīz nejutām. Pēc 8 minūtēm veca siera smaka vairs nav sajūtama. Smakas, arī smaržas ļauj orientēties par to, kādas vielas ir mūsu tuvumā. Bieži orientējās, vai barība ir kaitīga, vai nekaitīga, lietojama vai nelietošana. Caurmēra cilvēki smaržām un smakām vērību nepiegrīž - hedoniskās nozīmes maz. Turpretī intelligenti cilvēki nedrīkst būt vienaldzīgi pret smaržām. Tās dod dziļas un patīkamas izjūtas, ir baudas avots, pat aistētiskā pārdzīvojuma blakus iespāids.

Garšas orgāns nav visa mēle, bet tās pakalējais gals, galiņš, augšlejas, momelis. Interesanti atzīmēt, ka cilvēkam pieaugot, šis gaumes iecirknis sašaurinājās. Saldumu jūt mēles galiņš, sāļu - malas, rūgtu - pakalējā daļa. Lai justu garšu, vielai jāizkūst. Akmenim nav garšas. Dzelzij, misiņam ir garša. Lielu lomu pie garšas sajūtām spēlē ošas sajūtas. Pie iesnām cilvēkam mazāka garšas izšķirība. Pie garšas kvalitātes darbojās arī taustes sajūtas. Arī temperatūras sajūtām ir liela nozīme. Garšas sajūtu praktiskā nozīme noteic mūsu ēdienu garšu. Te spēlē lomu atsevišķās individuālās tieksmes. Reta sajūta hedoniskā nozīmē atbilst garšai. Daudziem tā ir dzīves galvenā daļa. Šie ir gastronomiskie izsmalcinātie cilvēki. Pa lielākai daļai tie cilvēki ieiet pārspīlējumos.

D z i r d e .

Dzirdes orgāns slēpjās dziļāki, nekā domā - pamata plēvē. Tie ir audi, kuņģos līdz 20.000 sīku stīdziņu, dažāda garuma, un katra esot piemērota vienam atsevišķam tonim. Ir toņu un trokšņu iespāidi. Vāciešiem vēl ir Klang - skaņa. Skaņa ir kas bagātāks, nekā tonis. Toņus dod zināmas periodiski pareizas vibrācijas. Zināmā laika vienībā zināms viļņu daudzums. Ja šīs vibrācijas darbojās neregulāri, sajaucās, mums būs trokšņa iespāids. Zemākiem toņiem vajaga 9 - 16.000 vibrāciju 1 sek. Muzikālie toņi aptver līdz 3600 vibrāciju (klavieres). Kairinājums var būt garš un īss, nepārtraukts un saraustīts. Trokšņi tā tad var būt īsi un ilgstoši. Īss troksnis ir no šāviena. Gari trokšņi dabas izdoti, kaucoša boja, bangaina jūra. Jūra krāc, šņāc, šalc, dūn un dimd. Sīkie vilniši čalo. Dažreiz arī cilvēki čalo, bet ne visi. Vajaga būt patīkamam tembram, ritmiskai, viegli plūstošai izskaņai. Īpatnēju troksni izdod metali. Kēdes žvadz. Vējiem bieži ir svilpšana un gaudošana. Mūsu valoda cenšas atdarināt šo akustisko fenomenu.

Toņu un trokšņu šķirojums nav jāsaprot ar lielu starpību. Ir zemas skaņas ar trokšņa elementiem. Troksnī arī var sadzirdēt toņu elementus. Ja troksnis paātrinājās un atkārtojās, dzirdēsīm toņus. Daži strauta čalošanā izšķir toņus, citi toņus dzird arī vējā. Kas ir spējīgs uz visu skaņu analīzi, spēj noteikt katru skaņu. Tie lomu spēlē iedzimtas muzikālās dzirdes smalkums. Augstuma un zemuma ziņā arvienu ir pāreja - viendimensiālā dažādība. To attēlo ar taisnu līniju. Parasti ir divdimensiāla dažādība:

- 1) tīrā kvalitatīvā, un
- 2) intensitāte.

Trešo dimenziju daži pieņem kā vokālo momentu, cik tur daudz

balss ieskaņas. Katram tonim arī valodā ir melodiskais moments. Ir vēl tembrs - nokrāsa. Vienu un to pašu toni varēsīm dzirdēt dažādi - ar citu īpatnēju nokrāsu, kas rodas no sīkākām kustībām, gaisa vilnim sadaloties. Kamertonis nav sevišķi patīkams. Ir jau zināmi instrumenti, kuriem tembrs jau izkopts: vijolei. Tembrs var būt ļoti pievilcīgs (emocionāls raksturs). Tembrs ikvienam cilvēkam ir savāds. Mēdz aizrādīt, ka flīgelim ir pilnīga un dabīga izskaņa. So spēju, ievērot akustiskās skaņu daļas, sauc par skaņu analīzi. Šī spēja var tikt attīstīta. Zināmi toņu savienojumi spēj dot konsonanci un disonanci. Jo mazāka attiecība, jo labāka konsonance. Toņu rindu uzbūvi attēlo ar liektu līniju: kāpjot, skrūves veidīgu. Simbolizēt ar taisnu līniju nevar, jo katrā citā oktāvā būs zināma sakrišana un radniecība. Otrs paņēmieni: simbolizēt ar slēgtu riņķa līniju. Kāds holandiešu zinātnieks uzstāda novērojumu, ka līdz ar vecumu zūd skaņu plašā uztvere, bet apakšā nenoslīd zem 16, un augšā līdz 11.000 vibrāciju. Līdz 20 gadiem uztver līdz 18.000. Pēc tam notiek lēna krišanās. Adapcijas parādība citāda, kā pie citām sajūtām. Pierast nevar. Te sliekšnis nezūd, nepazeminājās. Daudz atkarājās no cilvēka neņvozītātes. Cilvēki arī individuāli te izšķirsies.

Praktiski-bioloģiskā nozīme te ļoti liela. Pēc skaņu īpatnības spējam arientēties, sevišķi ātri priekšstatus sniedz trokšņi. Var dzirdēt 2 - 3 klm. attālumā. Uz ūdens skaņas tālāk izplatās.

Ja salīdzinām ar redzes iespaidiem, pieskaitam pie augstākām sajūtām. Redze veciem cilvēkiem, šķiet, vairāk zūd. Sevišķi muzikālie toņi ir mūsu prieka avots. No visām mākslām skaņas dvēseli visvairāk aizkustina, - ir tīrākais dvēseles pārdzīvojumu izpaudums. Vienīgi dzeja vēl varbūt spētu konkurēt, bet ne tēlniecība, ne glezniecība. Māksla atpesta cilvēku, atspirdzina, paceļ, dara to bagātāku.

R e d z e .

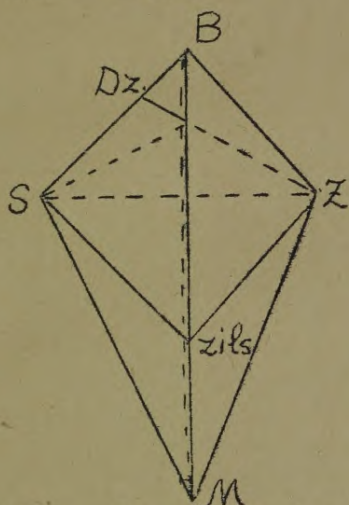
Īstais uztveres organs ir sīkās šķiedriņas tīklenē. Redzi arī pieskaita ķīmiskām maņām, te foto-ķīmiskie kairinājumi, kas izsauc ķīmiskas pārvērtības. Pirmā vietā stāv raibo krāsu izšķirība. Iespaidi būs krāsu un gaismas, jeb chromatiskie optiskie iespaidi un achromatiskie. Ir 4 pamatkrāsas no subjektīvi-psiholoģiskā viedokļa: sarkana, zila, zaļa un dzeltena. Sarkans pāriet caur tumši sarkanu violetā. Ir arī dažādi gaišuma iespaidi (achromatiskie).

Vizuālās sajūtas ir krāsas un gaismas uztvēršana. Forma ir sekundārs produkts no gaismu un krāsu plankumiem. Primāts ir: visi optiskie iespaidi ir ekstensīvi, ar zināmu telpisku veidojumu, kam ir 3 dimenzijas. Pie neitrālām pakāpēm pieder baltā un melnā krāsa, un krāsas, kas starp tām. Citas ir chromatiskas krāsas. Citi pie 4 pamatkrāsām pievieno vēl arī baltu un melnu. Raibo krāsu kvalitāti sauc par krāsu toni. Otrs moments - gaišuma īpašība. Viens un tas pats krāsu tonis, var būt dažādās gaišuma pakāpēs. Visvairāk gaišuma dzeltenai krāsai. Trešais moments ir - sātinājuma moments. Dažreiz to apzīmē, ka tas ir vairāk izteikts savā viendabīgā kvalitātē, koncentrēta, tīra. Zila ir vairāk piesātināta par zaļu. Apgalvo, ka visa krāsu dažādība ir viendimensionāla. Katra pelēka īpašība ir vienzīmīgā noteikta, līdz ar to tā ir kontinnāla rinda. Ja sakārto subjektīvo krāsu rindu, tad objektīvi atbilst geometriskā progresija. Krāsu izšķirības cilvēks spēj vairāk izšķirt, ap 160.000 krāsu, - daudz vairāk, nekā dzirdes izšķirībā. Grūtāki būs apzīmējumus atrast, bet spēja ir. Elsenhands saka, ka cilvēks spējīgs izšķirt līdz 1 miljons krāsu.

Kontrastu parādības.

Kontrastu krāsas ir tās, kuŗas sajaucot dabūs baltu krāsu: zaļš un purpurs, violets un zaļi-dzeltenš, sarkans un zili-zaļš. Katrai krāsai ir tendence savai apkārtnei piešķirt kontrasta nokrāsu. Te kontrasts simultanēs. Sukcesijā, ja pārvada acis no sarkana uz pelēku, radīsies zaļa nokrāsa. Pēctēli (Nachbild) ir tas optiskais iespaidis, ka ievēro-

jam to, kas dots neilgi pēc tam, ka skatam šo jauno krāsu. Pēctēlu sauc par pozitīvu, ja ir tādā pat krāsā, kādā primālais iespaids, bet negatīvs - ja rodas papildu krāsa iepriekš skatītai krāsai. Bieži sākumā pozitīvs pēctēls pārvēršas negatīvā. Pēctēli ir ļoti bieži sastopama parādība. Ja pēctēli ātri neizzūd, rodas vesela nepārtraukta pēctēlu rinda. Pelēkuma simbolizējums ir taisna līnija, piramidē šī taisne būs tieši perpendikulāra. Piramīdes pamats greizs. Robežās atrodas visi toņi ar maksimālo sātinājumu. Uz augšu dzeltenam tuvāk guļ balts, zilam - melns.

Ejot uz centru, sātinājuma mērs mazinās, te 3. dimenzija - piesātinājums.

Visgaišākā krāsa ir dzeltenā; zaļā, sarkanā, zilā jau jau ir daudz tumšāka. Tē krīt svarā arī subjektīvais moments. Gaišuma kontrasta parādības spēlē dzīvē lielu lomu. Pievilcīgs uz melna samta balts izšuvums. Kombinē bieži papildu krāsas: purpuru ar zaļu, dzeltenu ar zilu. Sakarā ar to stāv relatīvitāte. Ja fons tumšāks, eksponējamā krāsa gaišāk izcelsies. Interesants krāsu parādīšanās veids. Dažāds iespaids no krāsas, ja skatās caur logu dziļumā. Pētījis to Katzs. Krāsas tad šķiet garīgākas, nesniedzamākas, nemateriālākas. Ja skatās traukā, kur krāsains šķidrums, un caur to uz priekšmetiem, tie liksies

citādi. Tuvu šim laukam ir aidetiskie tēli. Ir mums reālais, pēctēls un halunācija. Bet ir vizuālā laukā aidetiskais tēls. Ir zināmi indivīdi, sevišķi pusaudži, kas stāda tik spligti sev visu priekšā, ka šķiet, tie stāstītu pēc tēla - tik spilgti un plastiski. Tas nebūs ne reālais vizuālais tēls, ne pēctēls, ne halunācija. Aidetiskie tēli vis-tuvāk stāv halunācijām, bet kam nav nekad dota realitāte, kā tas ir pie halunācijām.

Pašas acs iekšējie iespaidi parādās redzes aplokā. Ir miljoniem nīrbošu punktu. Dominē tumšā krāsa. Ja acis spiedīs, gar malām ies dažādi riņķīši. Normālā stāvoklī šos punktņus sauc monches volontes. Tas uzskatāms par asins riņķošanas iespaidu. Arī temperatūras iespaidi te var būt.

Adapcijas parādības. Ja pāriet no tumšas lielā gaismā - radīsies pozitīvs apžilbums, nevarēs orientēties. Ja no gaismas pāriet tumšā, rodas negatīvais apžilbums. Adapcija pēc pārejas no gaismas uz tumsu prasa vairāk laika, nekā no tumsas uz gaismu.

Sajūtu laukā daudzos gadījumos novērojama sinestezijs - līdzsajūta. Indivīds vienlaicīgi pārdzīvo otru izjūtu, kaut gan kairinājums šai sajūtai nav dots. Sinestezijs var būt kā fonisms: krāsas redzot, izjūt muzikālu iespaidu. Var būt arī otrādi - muzikā redz krāsas, kas notiek biežāk par fonismu. Šis ir fotisms. Ja redzes iespaidiem sajūt līdz skaņu iespaidus, rodas fonismi. Krāsas kvalificē: vēsas krāsas, siltas krāsas. Vēsa ir zila, zaļa krāsa. Siltas ir dzeltena un oranžas krāsas. Fonisms izmēģināts pat glezniecībā. Nekādā ziņā nedrīkst pieņemt, ka mūsu sajūtas atrodas smadzeņu centros. Te kļūst arī Jeruzalems. Smadzeņu centros mēs smalkākas elementu kustības ne-novērosim. Smadzenes nekā nedzird. Dvēsele dzird.

Webera - Fechnera likums.

Ne katra kairinājuma intensitātei atbilst sajūtas stiprums. Vajaga zināmu kairinājuma pakāpi, lai to justu. Ir izšķirības sliekšnis. Mainām kairinājumu, to kāpinām, un vērojam sajūtu, kas tikko manāmi atšķirās. Kairinājuma kāpinājums rada stiprāku sajūtu. Ir arī pārāk manāma izšķirība. Ir diference, ko subjektīvi neievērojam. Šis stāvoklis ir nemanāma izšķirība. Tad nāks tikko manāma izšķirība. $R_1 - R = dr$.

Sajūtu intensitātes maiņa ir atkarīga no kairinājumu intensitātes maiņas, bet ne visai kairinājumu intensitātes maiņai atbilst tāda pat sajūtu intensitātes maiņa, to proporcija nebūs vienāda. Pirmie formulējumi: papildu kairinājumiem jāatrodas samērīgā attiecībā ar pamata kairinājumu, lai justu tikko manāmu pārmaiņu. Piem. - norm. 3 gr. 6 9 12. Izšķirības sliekšnis 6 gr. Relatīvais izšķirības sliekšnis $\frac{dR}{R}$, konstants lielums. Ir piem. 100 gr. norm. kairinājumu.

Nākamam kairinājumam jābūt 107,5 gr., lai zināma individu grupa justu tikko manamu starpību.

Pamat.kairin. R	Tap.kairin. R ₁	Izšķir.sliekšn. dR	Relatīva izšķ.st. $\frac{dR}{R}$
100 gr	107,4	7,4	0,07
500	538,9	38,9	0,08
1000	1081	81	0,08

Formulējumi, ko deva Fechners, ir ar speciāli matematiskiem formulējumiem izvesti.

Kairinājumam jāaug geometriskā progresijā, lai sajūtas pieaugtu aritmetiskā progresijā. Sajūtas pieaug proporcionāli kairinājuma logaritmam.

Sajūtas intensitāte = kairinājuma intensitātes logaritmam.

Papildu kairinājums var būt mazāks, ja ir mazāks sākuma kairinājums un otrādi.

Pietiek gaismu pavairot par 0,01, lai justu tikko manāmu atšķirību. Skaņai šī attiecība ir $1/3$. Spiedienam, citi saka, pietiek $1/3$, bet te attiecība būs smalkāka. Relatīvais izšķirības sliekšnis būs 0,1. Muskuļiem vēl smalkāka izšķirība, pēc dažu domām $1/30$. Viss tas ir pie vidējiem kairinājumiem.

Iesākt var ar stipri manāmu izšķirību, un vērojam, kad šī izšķirība kļūst tikko manāma. Otrs: un sāk likties tikko lielāks - augšējais izšķirības sliekšnis. Augšējo un apakšējo sliekšni saskaita:

$\frac{S + S_1}{2}$, tad dabūs vidējo gala skaitli. Šie mēģinājumi jāizdara ar simtiem un tūkstošiem.

Te ir pieņēmums par tikko manāmo izšķirību, to pielīdzināšana, ka ir viens kaut-kas. Daudzi pret to uzstājās. Bet tad jāpieņem arī tikko manāmo psihisko izšķirību. Bergmans Fechnera likumu pilnīgi apstrīda. Vebera - Fechnera likums - relativitātes princips - pierādās arī dzīvē. Salīdzina ar algas palielinājumu, lai justu, ka šis palielinājums ir manāms. 5.000 latiem ja pieliek 500, tad mazliet jau jūtīs palielinājumu. 10.000 vajadzēs jau vismaz pielikt 1000, u.t.t. Minimalais samērs $1/10$. Tāpat ar darba ilgumu.

U z t v e r e.

Uztvere - perceptio - perception - Wahrnehmung. Pēdējā laikā uztveres vietā vairāk lieto apjauta, agrāk lietoja arī nogīda. Mēs lietojam apjauta un uztvere. Uztvērumus pēc būtības ir apercepcija.

Sajūtas mēs vienkārši pārdzīvojam, akli, bez pārdomām, mums bieži nav skaidrs, no, kurienes tās rodas. Nav uztveres noteiktas, nav percepcijas. Cilvēks, atmostoties uz rīta pusi, sajūt jau dažus kairinājumus, bet neapzinīgi, neskaidri. Tas pats pārejas stāvoklis cilvēkam iemiegot. Zūd realitātes robežas, zūd tumšā esamības sajūta. Sajūtu dažādību mēs tikai pārdzīvojam, bet uztveres kvalitātes jau

klūst par noteiktu priekšmetu, klūst par noteiktas lietas priekšmetisku vienību. Melodiju var uztvert, bet ne just. Sajūtas ir tādā gadījumā tikai materiālas. Tas pats attiecas uz iekšēju uztveri - presentation.

Dēfinējums. Uztvere ir tāds apziņas akts (process), kurā mēs pārdzīvojam resp. pieredzam kāda priekšmeta vai kādas parādības klātējību. Klātējība ir īpatnējais pie uztveres akta. Tāpēc jau daži psihologi (austrietis Fr. Jodes) sauc šo par presentatīvo apziņu. Tā kā uztveres procesā iekļaujas domāšanas, sajēgšanas un zināšanas moments, t.i. intensionāls process - kas norāda zināmas lietas, priekšmetus, kas ir klātesoši. Pie priekšstatīšanas raksturīgs ir tas, ka mēs citādi domājam: kas bija, būs dots, bet kā nav tagad. Avenarijs šo izšķirību sniedz sensuālu: saturs viens un tas pats, vai mēs stādamies priekšā, vai uztveram - tā tad viens un tas pats saturs divos veidos - divos pozicionālos raksturos. Ja dzird pērkonu, cilvēks jūtas citādi, ne kā to iedomājoties, jo zūd organiskās papildu sajūtas. Bet šis izskaidrojums ir nepilnīgs. Dažreiz troksnis neskan, bet mums ir dots tik spilgts tēls - tā tad te nav galvenie papildu tēli, bet intencionāla funkcija. Piem. halucināju cilvēks apziņas par realitāti, te intencionālais iztulkojums ir maldīgs, lai gan klātesošs.

Dēfinējums. Priekšstati ir tādi uzskatāmi apziņas intelektuāli saturi, kas saistījumā ar domām jeb priekšmetīgo sajēgšanu, reprezentē resp. intensionāli norāda klātneesošas lietas (vorstellung).

Vundts ar priekšstatiem spēlējas ļoti plašā nozīmē. Domas ir neuzskatāmi procesi. Sarkanai krāsai ir tverams, plastisks veids. Arī skaņas un trokšņi ir uzskatāmi jeb sajūtāmi, tā tad sensuāli. Domām nekad nav uzskatams raksturs. Domām var būt nojēgumi, te arī ir pa pusei priekšstats. Augstāks vēl ir jēdziens (begriff). Domu dēfinēt mēs vairs nevaram, jo tā ir pirmatnēja funkcija, nepieciešama dēfinīcijai. Saprašanu var dēfinēt - tas ir mūsu domāšanas gadījums. Doma ir mūsu apziņas gaisma. Izpaužas galvenā kārtā priekšmetu sajēgšanā.

Apercepcija ir ļoti fundamentāls psihisks process, kas norisinas arvienu, kad esam nomodā. Dēfinējums apercepcijai: "tas ir apziņas process, pateicoties kuram mēs to, kas aktuāli dots mūsu pieredzei, izveidojam ar intelektuālo saturu izveidojumu".

Leibnics uztver te skaidrības momentu. Herberts izvērta galveno: apercepcija ir saistoša, organizējoša funkcija. Jerūzalems uzskata uztveri jau kā augstāku funkciju, kur ir jau primitīvais spriedums, objektīvētu sajūtu komplekts. Vundts lieto Vorstellung visplašākā nozīmē. Messers: uztvere ir apziņa par individuāla objekta reālu klātbūtni. Tas ierobežo uztveri uz sajūtām, bet tas ir nepareizs ierobežojums. Kants: uztvere ir priekšmeta tiešās dotības (realitātes) apziņa.

Apjauta jeb percepcija.

Pie šīs parādības jāizšķir vairāki momenti: 1/akts vai process, 2/saturs un 3/priekšmets.

Daži psihologi apjautu ierobežo tikai ar jūteklisko percepciju. Tas nav pareizi. Psihologam nav jāuztver apjautas priekšmetu, bet gan saturs un akts. Te kaut - kas realizējas. Te būs apjautas sensuālais satura kodols un neuzskatamais intelektuālais elements, citiem vārdiem, domas līdzdalība. Intelektuālais elements palīdz izprast, palīdz realizēt to objektu, ko sauc par priekšmetīgo sakaru attiecināšanu, objektīvācijas procesu. Te pievienojas lokalizācija. Objektīvācijas moments ir visām apjautām, lokalizācija tikai pie jūtekliskām. Substances jeb lietas kategorijas pieļietošanai ir relatīvs norobežojums telpā. Darbojas arī citas kategorijas. Šterns bērnu psihē atrod daudz stadiju: 1/substances, līdz 8 g., 2/darbības un akcijas - 3/noteiktas attiecības laikā un telpā - relācijas st. Viss tiek piedomāts no mūsu illuzijām. Tas ir domu produkts, bet nav dots jūtekliskā, ne arī citā apjautā. Ja pasaule mums sistēma, tas šī sistēma ir domu produkts. Veida kvalitāte (formālā sintēze) - pie zināmu jūteklisku datu dažādībās, uzmanam zināmu vienotu momentu. Das Ganze ganzmachende nepieciešams. Veida - kvalitāte būs izmanama mūzikā. Veida vienība prasa abstarkcijas spējas. Apjautas saturam pieder uzskatāmi un neuzskatāmi tēli. Ko sniedz acu-

mirkļa iespaidi, t.i. momentāns. Mūsu apjautās ir klāt pazīšanas moments, arī atkalpazīšanās moments. Apjauta ir parādība, kas norit zināma laika spāidī, t.i. akts. Apjauta prasa zināmu dvēseles pašdarbību, sevišķi uzmanību. Ja uzmanība sevišķi virzīta, tad rodas apercepcijas. Apjauta ir spontāna darbība, no sevis, no dvēseles izrietoša. Neatkarīgi no mūsu gribas rodas akkomodācijas moments un inervācijas impulss.

Ir fizioloģiskā un psihiskā aktivitāte. Pēdējo daudzi noliedz, bet zināms: dzēsele nav pasīva. Izšķir divus tipus: 1/objektīvo, preeīzg apjautas un 2/subjektīvo, paviršo tipu. Precīzais uztveres tips lielā mērā atkarājas no iedzīmtas dispozīcijas. Bieži atkarājas no nervu smalkuma. Daudz dod vingrošanās. Ir a) gausais, b) ātrais uztveršanas tips.

Ja subjektīvais percepcijas tips ļoti krass, varam runāt par pāreju illūziju sfairā. Illūzija-vārda psiholoģiskā nozīmē, ir nepareizi iztulkots sajūtu komplekss, jūtekliskā percepcija. Tas notiek, ja pārsvarā retrospektīvais priekšstats, kas neatbilst kairinājumiem. Naktī ir biežas redzes illūzijas. Ģētes "Meža tēvs". Tur zināma līdzība ar meža tēva bārdu ir miglai, un afektīvā stāvoklī, kuram pievienojās naivitāte, rodas illūzijas. Tās var būt arī akustiskas. Gaidīšana un bailes sevišķi labvēlīgas illūzijām.

Techistoscops. Cilvēks var kādu lietu, parādību apjaust naivi un reflektīvi. Naiva percepcijā indivīds, neanalizē iespaidus, viņš nereflektē, nedomā par sevi. Vistīrā veidā naivā percipēšana ir bērniem. Ja mums ir uzmanības ievirze, kas savienota ar iepriekšējām gaidām-tā ir reflektīvā, pat filozofiskā refleksija. "Lūk, es, šī vienīgā, neatkārtojamā individuālītāte, lūk, to objektu es redzu!". Tas ir izņēmuma gadījums. Percepcijai visciešākais sakars ar apercepciju. Ar to iepriekš izveidoto noteikti izveidojam. Vedenskis domā, ka apercepcijas momentu no psiholoģijas jāizmet. Apercepcija ir process, kas noved pie skaidras uztveres. Apjautas process ir sarežģīts. Sajūta spēlē tikai ierosinošu lomu. Tas ir anti-sensuālistiskas teorijas princips. Modernā sintetiskā teorija: neuzskatāmos elementus nevar atvasināt, ja viņu nav. Šie jēgas neuzskatāmie elementi ir pirmatnēji. Par komplekso percēpcijas uzbūvi liecina formas, lieluma un attāluma apjauta. Te ietilpst sensuālie elementi un arī apziņas sintezējoša forma - pat kā slēdzoša doma. Telpas apjautā 3 īpašības: tīri optiskā telpas apjauta, taktīlā un kinestetiskās (muskulu) apjautas. Dažreiz apvieno un iedala: optiskā, taktīlā un muskuļu apjautā. Normāli izšķir 3 momentus. Sakarā ar šo dažādu faktoru lomu, krasi nodalās 2 virzieni: 1/emperismā un 2/nativismā (pieredzē un iedzīmtībā). Nativisma piekritēju paliek arvienu mazāk, un psiholoģijā nativisms ir mīkstināts. Empiristi vairāk angļi: Spensers, te arī Vundts. Nativisma piekritēji jūt, ka 3 dimenziju nevar skaidri noteikt bez pieredzes. Operē akli dzimušos. Ko redz pirmā brīdī pasaulē? Uz tā pamata pieņem slēdzienu, ko bērns dzimstot redz. Nav reljefa (dziļuma) redzes. Redzam chaotisku krāsu mudžekli ar 2 dimenzijām: garumu un platumu. Tad vajaga diferencēt neskaidro apjautu par telpu un apkārtni. Tāpēc bērni tausta, dara muskuļu kustības. Lode liekas kā ripa. Jāizstiepj roka, jātausta vairākkārt, lai pateiktu: "lūk tur ir lode un tur ripa". Lomu spēlē: 1) optiskā redzes figura uz tīklenes, sevišķi dzeltenā plankumā, 2) kristāllēcas paplašināšanās un sašaurināšanās, ar ko sakarā mazas muskulāras (motoriskas) sajūtas, 3) lai skatām ar abām acīm, 4) taktīlās sajūtas, ko kombinējam kopā ar optiskām sajūtām un 5) tā muskulārā pieredze, kas izriet no muskuļiem, sevišķi no rokām. Muskulārā pieredze darbojas nevien kristāllēcas pārmaiņā, bet visā acs ābolu kustībā, sevišķi fiksācijas procesā. Šī procesa teorētiski ievēd runā lokālo zīmju teoriju: katram kairinājumam, ko saņemam ar taustes nerviem, piemīt īpatnība, izsaukt mūsu dvēselē nojautas par to, kur atrodas kairinājumu punkti un noteikt priekšmeta formu. Šīs īpatnējās papildu sajūtas iztaisa dažādību. Vietas zīme ir katrs punkts uz mūsu ādas, kur jūt kairinājumu. Uz to dibinās illūzijas. Šīm illūzijām ir dažādas teorijas. Muskuļu enerģijas kvantums spēlē lielu lomu pie redzes.

No sprieduma atkārtošanas izveidojas spriedumu ievirze. Tas ir pie attālumu noteikšanas. Atkarājas arī no priekšmeta lieluma. Ja lieta ir tālāk, tā ir mazāka. Viens moments ir priekšmeta šķietamais lielums, otrs-

tā skaidrība. Spriešana par skaidrību arī ir jau spriedoša doma. Redzes illūzijas novērojamas kalnājos.

Laika plūsma.

Ja telpas jēdziens ir kaut kas noslēpumains, tad vēl vairāk tas ir ar laiku. Kas ir laiks pats par sevi? Vai mūsu lietu un notikumu apjautas forma, kas nav domāta bez apjautošā subjektivitātes. Empīriskā psiholoģijā nav apjaužams arī laiks, notikumu tukšs. Parādības, kas notir iekš mums un mūsu apkārtnē. Ja indivīds neko neredz un neievēro apkārtni, un neko nedzird, - paliek mūsu es - dzīvā dvēsele. Visu laiku norit kaut kas. Savu miesu aizmirst nevar. Vienīgi tikai ārkārtējos aizraušanās brīžos. Dvēseles darbība ir nepārtraukta. Laika apjautai ir divas īpašības:

- 1) ilgums, un
- 2) ritums.

Subjektīvais moments ir ilgums (Dauer). Ilgums attiecas samērā uz maziem laika sprīžiem - 5 līdz 6 sekundēm, - prezences laiks, - tagadnes mērķis. Kādam vajaga būt ritumam, lai ilgumu izjustu dzīvā ātrumā? Tas ir īss - $2/6 = 2/1000$ sek. Trillera intervalu ātrumu var sasniegt līdz 40-6. Ir intervalu salīdzinošais vērtējums. Te var pacelties arī izšķirības snieksnis: lai atšķirtu druska manāmi lielāku vai mazāku intervalu. Snieksnis diezgan smalks - $1/30$ līdz $1/50$. Tas atkarājas no tā, kā intervāli tiek markēti.

Mūsu būtne ir iegremdēta laika plūsmā. Vismazāk jūtama laika plūsma miegā. Tas atkarājas no tā, cik dziļi mums apziņa izdziest miegā. Pa lielākai daļai indivīdū var apjaust, vai tas daudz, ilgi gulējis, vai maz. Ir otrs fakts: sapņi. Var attīstīt ļoti bagātu priekšstatu komplektu. Tas runā pretīm mūsu apziņas priekšstatu pieredzei. Īsā laikā redzam daudz priekšstatu. Starp priekšstatu kompleksu un laika ilgumu ir paradoksāla attiecība. Kad pārdzīvojumi noritējuši, un caur atmiņu domājam, cik ilgs laiks ir pagājis, šī būs pirmkārt, retrospektīvā laika plūsmas vērtēšana. Pretēja ir, otrkārt, aktuālā laika plūsmas vērtēšana. Ja cilvēks ir piespiestā bezdarbībā, tam liekas, ka stundas lēni velkas, dienas, nedēļas, jo - gaida, gaida, kad tiks vaļā no šī stāvokļa. Kas te ir izšķirošais: gaidas vai netīksme? Ja cilvēks piegriež uzmanību laika plūsmei, tā ir ārkārtīgi sasprindzināta piegrūšanās uzmanībai: laika plūsmai. Ja gaidīšanai nepiegriežas, domas pievērš citam. Jo vairāk novērš uzmanību laika plūsmai, jo laika plūsma šķiet ātrāka un otrādi. Hašišu baudot, attīstas bagāti fantazijas tēli. Var pat nejūt laika plūsmu. Šī ir aktuālā laika plūsmas vērtēšana. Ja indivīdam vienmuļš laika ritums, piemēram slimībā, viņam tad liekas, ka laiks velkas nepanesami lēni. Tas rodas no tā, ka nav iespējams nodarbināt savu apziņu ar pretstatiem. Slimnieks izveseļojas. Jā, cik tas viss gan ātri pagājis? Šis ir retrospektīvais laika vērtējums. Aizpildītais laika retrospektīvā vērtējumā izliekas garš. Mūžību lieto divās nozīmēs:

- 1) viena - laika plūsmas neaprobežots ilgums;
- 2) otra, dziļāka - mūžība kā bezgalība.

Empīriskā realitāte padota laika plūsmai. Pāri laikam paceļas ekstāzē.

Par ekstāzes brīžiem cilvēki liecina, ka tie ir bijuši ļoti laimīgi. Ekstāze var ilgt īsu, īsu brīdi.

Priekšstats. (Vorstellung). Tā īpatnējākais veids ir 1) atceres priekšstats - domu tēls. Priekšstats plašākā nozīmē ir intelektuāli sekturi, kas reprezentatīvi norāda ārējās jeb iekšējās dzīves priekšstatus. Bez atceres priekšstatiem ir vēl 2) fantāzijas (brīvie) priekšstati. Fantāzijas priekšstatiem trūkst lokalizācijas; piem. pūķis ar 12 galvām. Pegass - nesaistāmi ar noteiktu telpu un laiku. Tīras pieredzes mūsu priekšstatiem nekad nav. Visi priekšstati ir augoši un topoši. Mēs tos arvien izveidojam, tie ir mūžīgi tapšanas procesā. Priekšstati nav sastingušas, nemainīgas bildes. Nozīmi piešķir imanentā doma. Priekšstatus var zīmēt pēc tā, uz ko tie attiecas: 1) ār pasaules un 2) garīgās pasaules priekšstati. Pēc satura ir 1) pilnīgi individuāli priekšstati. Var būt priekšstats, kas attiecas uz veselu virkni līdzīgu priekšmetu. Šie ir 2) vispārīgi priekšstati. Te jādominē plastiskam uzskatāmības elementam.

Ja saturs abstraktāks, tos jāsauc jau par nojēgumiem un jēdzienu - ideju. Nevar būt vispārēja taisnības, zinības priekšstata. Var būt nojēgumi. Kristīgajam ir Dieva nojēgums, bet ne priekšstats.

Ir vispārēji un individuāli priekšstati. Priekšstats ir ideālais objekts. Driešam ir leibhaftige Anschaulichkeit - tveramie. Un to viņš sadala: 1) Wahrnehmung, 2) Traumbild, 3) Halluzination, 4) Erinnerungsbild, 5) Phantasiebild. Otra viņa lielākā kategorija ir schemenhafte Anschaulichkeit - te ietilpst dažādi silueti. Sakarā ar šo priekšstatu iedalījumu, jārunā par sugas tēliem. Šie priekšstati saistās ar domu, un mēs ar šo sugas tēlu domājam par veselu rindu līdzīgu parādību. Ir lietas un parādības, ko ikdienas novērojam, un kas samērā stabili, - maz mainīgi. Ar kādu krāsu mēs šo sugas tēlu pildam? Katrā ziņā sugas tēlu stādīsim priekšā dominējošā krāsā. Ir teorija, ka vispārēja trijstūra priekšstata nav. Var stādīt dažu gadījumu sev priekšā. Parasti iedomājamies šādu: \triangle Ļoti no svāra ir pastrīpot, ka sugas tēls nav sugas tēls, ja ar to nesaistās dzīvā doma, kas norāda veselu rindu tipisku priekšmetu vai parādību. Džems šo neuzskatāmo pusi viegli salīdzina ar bārkstīm, bez kuņām nav tēla nozīmes. Illūzija ir nepareizi iztulkota percepcija. Halucinācija ir nepareizi iztulkots priekšstats. Pie iluzijas ir ārējs iekairinājums, pie halucinācijas tāda nav. Halucinācijas ir tīri centrālas dabas. Ja centros izraisās dzīva darbība, individa apziņā izaug dažādi tēli. Visbiežākas ir 1) vizuālās halucinācijas. Ir arī 2) akustiskās halucinācijas. Halucinācijas bieži sastopamas pie nervoziem individiem. Spoki, vizijas, parādības, rēgi - viss ir halucinācijas. Ir halucinācija, pavadīta ar refleksiju. Iemesli var būt fiziologiskas dabas, ja notiek priekšstatu centru pārkaicināšana. Arī murgošana karsonī ir halucinācijas. Ja dienā bijis daudz iespaidu, var rādīties naktī halucinācijas. Viktoram Eglītim naktī velni nedod miera. Psihiskā ziņā iemesls ir vienpusīgā koncentrācija. M. Luters meta naktī velnam ar tintnīcu savā cellā.

Modernā psiholoģijā starp percepcijām un priekšstatiem stāv aīdetiskais tēls. Ir spilgts un plastisks, bet nav halucinācija, jo indivīds to neuzskata par realitāti. Ir vēl pēctēls (Nachbild). Tā ir tikai kairinājuma psihiskā atbalss. Ir vizuāli, mūzikāli pēctēli. Var būt arī pēctēli no citām sajūtām - taktēli - kinestetiskais pēctēls.

Apjauta, pēctēls, priekšstats, atceres - reprodukcijas tēlu īsākā rinda. Šo niānsu var būt vairāk - tiem seko jēdziens. Nav pareizi, ka starp percepcijām un priekšstatiem par vienīgo izšķirību uzstādam spilgtumu. Galvenā izšķirība ir intensitātes veidā. Pie priekšstatiem apzināties, ka priekšmets nav reprezentatīvs. Ir fantāzijas un atceres priekšstati. Kāpēc parādās priekšstati mūsu apziņā? Agrāk pazina tikai asociācijas parādību. Tagad (sevišķi Millers) ir izvirzītas perseverācijas = ideācija - parādības, t.i. zināms pārdzīvojums ir ar tendenci atkal un atkal parādīties mūsu apziņā. Sevišķi tas pie mūzikāliem un otīviem. Dažreiz plašākā nozīmē lieto termiņu ideācijas ten-

dence. Šī ir tipiska parādība: atjaunoties, atkārtoties. No šī gadījuma atšķiras tie, kur jau var uzrādīt sakarību: pēc 1) kontignitācijas, 2) līdzības un 3) kontrasta. Šie ir jau asociācijas tipi.

1) Asociācija pēc kontignitācijas.

Pārdzīvojumi un to elementi, sevišķi priekšstati un percepcijas, kas uzņemti zināmā vienlaicības jeb sukcesijas kārtībā, rada asociatīvu savienojumu, pateicoties kuŗam, viena šīs rindas dotība, reprezentē arī citus šīs rindas locekļus.

Höffdings formulē: Atsevišķam, apziņā dotam momentam, piemīt tendence reprezentēt visu apziņas kompleksu piederošās sastāvdaļas, bet var arī apmierināties ar dažiem kompleksa locekļiem.

a + b + c + d + e
x

2) Līdzības asociācija:

Pārdzīvojumi, kas satur sevī līdzīgus momentus, var reprezentēt viens otru, ja viens no tiem ir dots aktuāls.

3) Kontrastu asociācijas.

Kontrastu asociācijas bieži vien ir kontignitācijas asociācijas. Piem. liels cilvēks un mazs bērns, diena, nakts.

Citi indivīdi redz citu locekli no kompleksa rindam. Tas atkarājas no lietojuma biežuma. (Pieredzējuma biežums).

x

A + B + C + D

↓

a b c d

Psīchiskais spiediens.

Asociatīvais tīkls realizējas stiprākā asociatīvā spiedienā. Ļoti afektīvi momenti ir saistīti ar asociatīvo ievirzi. Mūsu priekšmetu dispozīcijas elementi atdzīvojas mūsu uzmanības vai intereses virzienā. Reprodukcijas gatavība ir apmēram tas, ka reprodukcijas elementi atdzīvojas mūsu apziņā.

Var ļoti ātri parādīties asociācijas reprodukcija, bet tas atkarājas no pieredzējuma biežuma. Atrums var atkarāties arī no vispārējām individualitātes īpašībām. Lēnums nebūt nenozīmē kādu defektu. Daudz kas atkarājas arī no uzmanības. Vundts ir mērijis šo ilgumu: pie ļoti parastām asociācijām pietiek 3416. Sturm - Wind, Staub - Wind 11906.

Asociacista diagnostika - personības iekšējo pārdzīvojumu, domu un nodomu pētīšana.

Atmiņas sfairas.

Atmiņa - *память* - funkcija.

Atcere - *воспоминание* - realizējums.

Atmiņa ir funkcijas jēdziens. Atcere ir atsevišķs, noteikts, atmiņas realizējums. Atmiņa ir pati spēja pārdzīvot atceres priekšstatu. Mēs zinām, ka, pa lielākai daļai, to, ko esam pārdzīvojuši, mums ir spēja zināt. Pilnā atcerē ietilpst arī laika un telpas zināšana. Ir mācība, kas saka, ka cilvēks neko nekad neaizmirst. Dažas lietas var atcerēties no trešā bērnības gada, no otrā tas jau ļoti reti. Psīchologijā bieži operē ar plašāku, nekā 1) skaidrās atceres jēdzienu, un proti, ar 2) dinamisko, neapzināto atmiņas jēdzienu. Sevišķi to, ka nekas neiet zudumā, ir uzsvēris Anri Bergsons. Ieved durēe -

- ilgumu, kas visu sev nes līdzī, ko kādreiz ir pieredzējis. Ir zināma fizioloģiskā puse, kur bieži operē ar jēdzienu: pēdas jeb engrammas, t.i. noteikts iespaids tiek novests līdz zināmiem centriem un tur uzglabāts. Zināma vibrācija neizzūd, bet top tikai vājāka, bet pēc formas smadzenes centros turpinājas, un dažreiz tā vibrācija pastiprinājas - atceres. Var izskaidrot arī ar elektronu kustību. Zināmi smadzeņu centri var saslimt un indivīds veselu faktu periodu galīgi aizmirsīs. Ir psihiskās dispozīcijas. Līdzīgi kā smadzenēs, turpina uzglabāties tēli mūsu dvēselē. Arī te operējam ar pēdām, kas vēlāk atdzīvojas. Kad mēs atceramies? Ļoti lielu lomu spēlē asociatīvo reprodukciju tipi. Līdzība ar kautko bijušo. Vēl biežāk atceramies uz kontignitātes asociācijas pamata. Var sastapt gadījumus, kur lielu lomu spēlē neapzinātie asociācijas locekļi. Piemēram, niecīgs smaržas kairinājums. Šādu neapzinātu faktoru var būt ļoti daudz.

Atmiņa ir mūsu dvēseles spēja zināt savus bijušos pārdzīvojumus, kā piederošas pie sava dzīves sastāva (satura), jeb zināt savus bijušos pārdzīvojumus, kā savus bijušos pārdzīvojumus. Atceres fakts nepārprotāmi ietver sevī zināšanas momentu. Atmiņas ir spēja zināt savu pagātņi. Jeruzalems formulē, ka šeit apzināties par šiem priekšstatiem, ko mēs paši pārdzīvojuši. Lai atcerēšanās būtu iespējama, nepieciešami, lai pārdzīvotais neizdzistu pilnīgi no mūsu dvēseles. Šis ir pirmais atceres moments - iegaumēšana. Te saprot zināmu materiālu uzņemšanu mūsu dvēselē, lai to spētu pareizi reproducēt pirmo reizi. Iegaumēšanai ir pirmatnējs raksturs, kas saistīta ar reprodukciju. Par to, cik indivīds ir iegaumējis, mēs spriežam no tā, cik viņš reproducē.

- 1) Iegaumēšana.
- 2) Paturēšana.
- 3) Reprodukcija.

Izejas punkts ir reprodukcija. Paturēšana ir funkcionāls jēdziens. Par to mēs spriežam arī pēc reprodukcijas. Tāpat spriežam par iegaumēšanu. Atjaunošanās fakts ir pilnīgi kas cits kā memoriālā reprodukcija. Memoriālā reprodukcija ir intelektuāls process. Kā indivīds iegaumē? Ātri vai lēni, viegli vai grūti? Šinī ziņā atsevišķi indivīdi ļoti atšķiras. Dažam vajaga trīs reizes vairāk laika, lai kautko iegaumētu. Divkārsšais laika ilgums bieži sastopams. Bet pēc tā nevar noteikt indivīda inteligenci. Zem viegluma jāsaprot, ka vienam indivīdam vajaga mazāk enerģijas un piespīšanās, lai zināmu materiālu uzņemtu. Vieglums jāsaprot subjektīvi un objektīvi, t.i. cik psihofiziskās enerģijas patērē. Var būt pareizi, ka vakarā ir labāk iegaumēt nekā pēcpusdienā. Priviligētā stāvoklī pie veseliem indivīdiem ir rīta stundas. Lielu lomu te spēlē individualisms. Var arī ar mākslīgiem līdzekļiem pastiprināt enerģiju un gara ierosmi ar alkoholu, stipru tēju, stipru kafiju. Te vēl var minēt ritmizēšanu, materiālu sakārtošanu u.t.t. Paturēšana var būt ilga. Var palikt iespaids arī uz visu mūžu. Faktiski paturēšana ir ļoti svārstīga, pārejoša rakstura. Par paturēšanu spriežam pēc reprodukcijas. Reprodukcija var noritēt ātri un lēni. Tā ir individuāla īpašība, bet ar ievingrināšanos, var panākt ātru reprodukciju. Lielu lomu spēlē psihiskais temps. Izteikšana nav jāsaļauc ar reprodukciju. Var būt arī fizioloģiski traucējumi. Ir arī smaga un viegla reprodukcija - cik patērē psihofiziskās enerģijas un, subjektīvi, cik viegli indivīds pats jūtās. Tas atkarājas no indivīda psihofiziskās dispozīcijas. Daudz arī atkarājas no drošas palāvības un ticības. Nedrīkst bažīties un šaubīties. Reprodukcijā sevišķa vērtība ir precizitātei. Pieci līdz desmit % mūsu stmiņu reprodukciju ir nepareizi, pie bērniem pat līdz 30% nepareizību. Bet ir bērni, kas ideāli sīki visu atceras, kur liels cilvēks nekā nav ievērojis. Vēlams vēl atmiņas spilgtums un dzīvums. Reproducētais saturs ir ārkārtīgi līdzīgs primāram pārdzīvojumam. Beidzot atmiņas plašums, kas izteic atmiņu materiālu plašumu, ko indivīds spēj paturēt uz ilgu laiku un pareizi re-

producēt. Pa lielākai daļai šis atmiņas plašums izpaužas zināmā virzienā. Aleksandrs, Kirs zinājis visu legionāra kareivju vārdus. Pārzināt sešas līdz septiņas valodas nav vairs nekas sevišķs. Fenomenālas atmiņas parādības ir matemātiķiem. Ļoti laba atmiņa bijusi Kantam. Speciālā atmiņa var ļoti diferencēties: uz skaitļiem, līnijām, schēmām. Sevišķa mūzikāla atmiņa bijusi Mocartam, Listam; formu - Rafaelim; krāsu - Beklinam.

Atmiņas tipi. Te iespajds tam, cik labi un ātri iegaumē un stāda priekšā to materiālu, ko tie uzņem. 75% ir nenoteikto jeb jaukto tipu izplatība. Redzes motoriskais - 50%, kam redze saistīta ar kustībām. Tad redzes - dzirdes tips, tad tīrais redzes, tad motoriskais, tad motoriskais dzirdes tips, tad - vismazāk - 2% - ir tīrā dzirdes tipa. Sociālās atmiņas tipi ir pēc materiālu nozares. Cits atmin krāsas, līnijas, schēmas, veselas kombinācijas. Mēchaniskā atmiņa ir spēja reproducēt kādreiz pārdzīvotos apziņas saturus pēc asociācijas noteikumiem, sevišķi dibināties uz kontignitāciju.

Logiskā atmiņā ļoti dzīvu dalību ņem mūsu domāšana. Kādas ir galvenās fāzes atmiņas attīstībā? Atmiņas uzglabājas no 3, 4 bērniības gada. Līdz 9 gadiem zēni pārspēj meitenes paturēšanā. Pēc tam meitenes pārspēj zēnus. Pirmais kulminācijas punkts ir ap 14 gadiem, tad, sakarā ar pubertāti, atmiņas spēja krīt pat līdz 15%. Visplastiskāk atmiņas spēja darbojas no 20 - 25 gadiem. Šie gadi ieteicami mācīšanās laikam. Šī mēchaniskā atmiņa sāk atslābt dažreiz jau pēc 40 gadiem, un noteikti pēc 50 gadiem. Te gan lomu spēlē indivīda pagātne: slimības, psihiskie sastrēgumi, nelabvēlīgi apstākļi. Daži pēc smagiem psihiskiem pārdzīvojumiem pilnīgi aizmirst veselus periodus no savas dzīves. Arī dažas pārmērības: seksuālās, alkoholiskās - vājina atmiņu. Ap 70. un 80 gadu pat geniālākie cilvēki zaudē pilnīgo atmiņu. Veci cilvēki labāki, spilgtāki atminas to, ko agrāk uzņēmuši. Tas pa daļai izskaidrojams fizioloģiski. Novērojamas izdzišanas parādības, ja atmiņas nav dziļi iegravējušās. Ir maldīgā atmiņa - paramnezija, un atmiņas zudums - anamneze. Paramneze ir maldi. Indivīdi kautko reproducē un to attiecina uz savu pagātņi. Šis pārdzīvojums stipri pavadīts no pazīstamības. Bieži lomu te spēlē arī kautkāda līdzība, kāds jūtu tonis. Indivīdiem ir (dažiem) tāda mistiska parādība, ka daži liecina, ka to viņi ir pārdzīvojuši savā preeksistencē! Tādi liecinājumi ir citēti. Tāda sajūta ir bijusi Lermontovam. Kā sekmē labāku iegaumēšanu un reprodukciju? (Meumann, *Ökonomie und Technik des Gedächtnisses*) Atmiņas ekonomija un tehnika.

Visus noteikumus var sadalīt iekšējos un ārējos. Mēs šait tā negrupēsim.

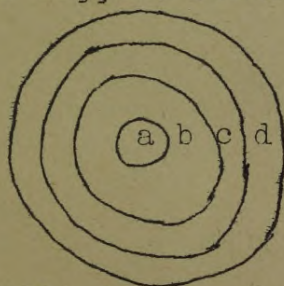
- 1) Iedzimtais pamats.
- 2) Iespaida intensitāte (ārējs).
- 3) Uzmanības koncentrācija (iekšējs).
- 4) Jūtu tonis, interese un, vispārīgi, afektīvais faktors (iekšējs).
- 5) Gribas aktivitāte (iekšējs).
- 6) Fizisks spirtums (ārējs).
- 7) Garīgs spirtums (iekšējs).
- 8) Temps.
- 9) Ritms.
- 10) Skatums(?)
- 11) Lokalizācijas un diagrammu moments.
- 12) Asociatīvā tīkla izveidošana.
- 13) Logiskā sakarība un jēga.

Aizmirstana no sākuma norit daudz vieglāk un ātrāk. Pēc 20 min. aizmirsts 30%, pēc dienas tikai 66% - aizmirstana arvienu palēninās. Pēc 2 dienām 72%, sešās dienās - 76%. Jo ilgāki, jo lēnāk iet materiāla aizmirstana.

Nevar teikt, ja konstatē pie cilvēka plašu atmiņu, ka šis cilvēks

inteligents. Fenomenāla atmiņa mēdz būt pilnīgi neapdāvinātam cilvēkam. Ir, protāms, pie geniāliem cilvēkiem arī lieliska atmiņa, vai nu vispārēja, vai zināmā nozarē. Spenseram bija stipri viduvēja atmiņas spēja. Tātad atmiņai un intelligencesi nav tieša, organiska, konstitutīva sakara. Bez šaubām, ir vajadzīgs atmiņas minimums. Neintelligentiem cilvēkiem mums uzkrītīs atmiņas defekti. Atmiņa pēc būtības tikai konservē mūsu materiālus, tā reproducē, bet no indivīda atkarības, kā viņš šo materiālu izlieto. Materiāls var būt, bet var būt to neprot ne teorētiski ne praktiski izlietot. Ebenhans Breslavā taisīja mēģinājumu: starp vājākiem un labākiem skolniekiem nebija nekādas starpības. Elementārā, tiešā atmiņas spējas veidā vājākie skolnieki bija pat pārāki par labākiem. Te pārbaudīta tiešā reprodukcija. Atmiņas nozīmē gara spēju novērtēšanā nedrīkst pārspīlēt. Atmiņas nozīme svarīga arī bioloģiski cilvēkam un kustonim, lai varētu eksistēt. Atmiņa dod materiālu, uzglabā, reproducē augstākām gara funkcijām. Mūsu augstākā jūtu dzīve ir saistīta ar atmiņu materiālu.

U z m a n ī b a. Arī uzmanība ir fundamentāls psihisks faktors un šis process, lielākā vai mazākā mērā, arvienu izpaužas. Uzmanība ir tāds dvēseles process, kurā un caur kurā nedaudzi apziņas saturi top skaidrāki. Uzmanības darbība ir saistīta ar vienu ar zināmu konkurences parādību. Uzmanības apjoms ir ļoti neliels. Uzmanības degpunktā var ietilpt ļoti maz. Uzmanība ir tāda dvēseles darbība, ar kurā viņa notur zināmus apziņas saturus apziņas centrā vai neesošos tur ievirza. Vundts dēfinē un pastrīpo, ka uzmanība saistās ar spraigumu - organisma un dvēseles. Jodes (austrietis) saka, ka uzmanīt nozīmē fiksēt. Šī dēfinīcija ir ļoti korekta. Vundts formulē uzmanību, vērstu tikai uz psihiskiem saturiem, - tas nav pareizi. Uzmanība ir spēja sakopot apziņu kaut uz kurā uzmanības objektu. Visiem kopējs moments ir: padarīt skaidrāku. Ribeau formulē: zināmu apziņas saturu fiksēšana un tai pašā laikā citu atbīdīšana, ir uzmanība. Arī viņš pastrīpo, līdzīgi Vundtam, spraigumu. Tas jau pavada uzmanību: saveikam uzacis, pieri u.t.t. Pastrīpota visur ir aktivitāte: psihiskā un organiskā. Uzmanības objekti var būt ārpus mums un mūsos. Katrs apziņas objekts var būt arī uzmanības objekts. Pie ārējās uzmanības piederēs arī organiskā uzmanība. Pie iekšējās pieder mūsu psihisko pārdzīvojumu noskaidrošana. Pacēlas jautājums: vai var būt runa par pasīvo uzmanību? Cilvēka apziņas lauks dalās koncentriskos riņķos. Centrā ir uzmanības degpunkts. Jo tālāks riņķis, jo grūtāk

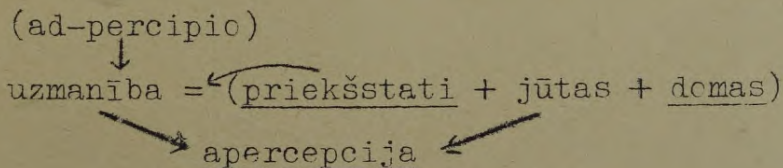
vērot. Tālāk paliek tikai neskaids fons. Dažreiz fiksē, ievirza savu uzmanību, bet kāds troksnis var pārlekt uzmanības centrā. Šī būtu pasīvā uzmanība. Te mūsu gribēšanas, mūsu nolūka nav. Saista ekstravagance, kautkas pārāk stiprs - viss sensacionālais. Pasīvā uzmanība tiek nodarbināta zem šiem stipriem iespaidiem. Aktīvā uzmanībā mēs ar iepriekšēju nolūku gribam kautko ievirzīt uzmanības centrā. Operas

signāli iziet uz uzmanības sagatavošanu: nosēžās kārtīgi, izslauka acis vai brilles, notiek zināma akkomodācija. Mums te jau ir darīšanas ar apercipēto tēlu. Piem., meklējot kādu personu, ir jau zināms tēls, ko meklējam. Ļoti bieži te saistās gaidīšanas moments. Pēc būtības pasīvais stāvoklis ir ļoti īss, - tam ir tendence pāriet aktīvā uzmanībā. Mēs sākam interesēties. Indivīds ieinteresējās ar šīs pasīvās uzmanības objektu un ievēd to aktīvās uzmanības sfairā. Ir novērojamas parādības, kad jācīnās ar aktīvo uzmanību, lai pasīvie objekti pārāk neuzmāktos. Sevišķi tas pie nenormāliem cilvēkiem. Ritums. Uzmanība saistīta ar psihofiziskās enerģijas tērēšanu, un sakarā ar to ir novērojams arī nogurums. Notiek uzmanības svārstība, kas izskaidrojama pirmā kārtā ar fizioloģisko nervu nogurumu. Ir: 1) galējs un 2) pārejas nogurums.

Uzmanības process nenoturas uz vienāda spraiguma augstuma. Samērā kārtīgās svārstības arī ilgi nevar turpināties. Cilvēki pēc intensīva darba meklē izklaidēšanos. Ir arī gara atslābuma, izklaidības stāvoklis. Var būt: 1) vispārējs psihofizisks nogurums un arī 2) speciāls. Sakarā ar uzmanības ritumu un spēku, izšķiram vairākus cilvēku tipus. Ir fiksējošās (koncentrētās) uzmanības tips un ir indivīdi ar fleknējošu uzmanību (svārstīgās uzmanības tips). Indivīds samērā īsos laika momentos pārlec no viena objekta uz otru. Šādus cilvēkus dažreiz sauc par izklaidīgiem. Šī uzmanība novērojama pie bērniem. Izklaidība ir psihisks stāvoklis. Izklaidība rodas, vai nu kad trūkst uzmanības, vai kad tā ir fleknējoša. Parasti sastopamies ar šiem diviem gadījumiem: vai nu tās nav, vai tā ir koncentrēta stipri uz vienu objektu. Uzmanība nevar iestāties kādā ļoti niecīgā momentā, bet īss laika sprīdis vajadzīgs. Uzmanības akkomodācijas stadija ilgst ap 1 - 1 1/2 sek. Uzmanības cēloņi. To var būt daudz. Ļoti bieži saka, ka uzmanība atkarājas no intereses. Vispirms cilvēks ir uzmanīgs pret visu to, kas viņā spēj modināt instinktus. Cilvēks uzmanās pret briesmām. Ir uzmanīgs pret citu indivīdu parādīšanos viņa redzes ārējā aplokā - sabiedriskais instinkts. Uzmanību saista viss, kas sakarā ar dziņu. Šī dziņa spēlē lielu lomu zināmos dzīves periodos. Var būt arī pārejošas intereses: profesionālās, - tās var būt arī ilgstošas. Tad vēl ir ārējie cēloņi. Te vispirms krīt svarā iespaids intensitāte, pret ko cilvēks nevar palikt vienaldzīgs. Gaismas un skaņu efekti. Vajadzīga ir neparastība, kas pievelk mūsu uzmanību. Uzmanību var vingrināt. To novēro skolās, arodā, lai varētu apmierinoši sekmīgi pildīt uzdevumu. Uzdevums arvien jāatkārto, un jābūt arī gribas impulsam atkārtojumam. Kas vingrina uzmanību, tas audzē savu gribas spēku. Uzmanība veicina zināma darba pareizāku un ātrāku izpildījumu. Ir gadījumi, kur uzmanība darbu veicina lēnāk, bet tad tas būs labāks, pareizāks. Ja vienā periodā zināma darba gaitu uzmanība padara lēnāku, vēlāk tā uzmanības dēļ noritēs ātrāk. Ievingrinājums ietaupa laiku un lielā mērā ietaupa enerģiju. Labai uzmanībai nepieciešams fizisks un garīgs spirtums. Ja tās nav, indivīds padots lielām uzmanības svārstībām. Uzmanības izlietošanu nevajaga pārspīlēt, jo citādi draud pārpūlēšanās sekas, kam seko apātija. Bez uzmanības cilvēks nevar eksistēt. Jāpazīst apkārtne. Ar katru gadu dzīves apstākļi paliek komplicētāki, un tas prasa uzmanības disciplinēšanu. Pretēja gadījumā cilvēks zaudē savu eksistenci.

Apercepcija ir tāds fundamentāls psihisks process, kurā norisinās doto apziņas saturu skaidrāka ievērošana un to iztulkošana zināmā virzienā un nozīmē, pat dvēseles iekšējo saturu un dvēseles dispozīciju skaidrākai ievērošanai, izcelšanai. Apercepcija ir katra jaunā dotā saturā saistīšana ar bijušām formām.

Dvēsele nav tabula rasa, bet tai jau ir savas iekšējās dispozīcijas. Visur, kur notiek analīze, sintēze, tur visur darbojas apercepcija (ad - percipio).

Apercepcijai visciešāks sakars ar uzmanību.

Galvenais aperceptīvais saturs ir priekšstati + domas. Tas ir uzskats, tā ir teorija. Ja ir pētnieciska interese, tad ir domu, jūtu un priekšstatu komplekss, ir interese. Arī sistēmas aperceptīvais saturs. Izšķir apercējamo un apercipējošo masu. Pasīva apercepcija pēc Wundta būtu tad, kad dziņas noteic mūsu domas. Jeruzalems runā par fundamentālo apercepciju, jo visiem cilvēkiem jau no paša sākuma piemīt zināma domu un jūtu ievirze. Tā ir tā saucamā personifikācijas

apercepcija. Pateicoties fundamentālai apercepcijai, cilvēks domas attiecina uz to, kas šīs domas izsauc. Katru dabas parādību attiecina uz cilvēkiem līdzīgu gribu - dieviem, demoniem. Fundamentālās apercepcijas parādība ir dievības pieņemšana. Cilvēkam var būt dažādi apercepciju veidi. Varam šķirot: praktiskā apercepcijā. Cilvēki visur redz darbību peļņas, varas dēļ. Var būt tīri teorētiskā apercepcija. Cilvēks tikai par to interesējās, kā izprast dabu un apkārtni. Šis ir atziņu meklētājs. Ir aistētiskā apercepcija. Meklēs daiļumu, skaistumu, un līdz ar to ļoti ievēros nedaiļo. Etiskā apercepcija - parādību šķirošana. Beidzot religiskā apercepcija.

Interese
Ideāls
Viedoklis
Uzskats
Teorija
Sistēma.

Apercepcijas apjoms ir ļoti aprobežots. Apercepcijas apjoms sakrīt ar uzmanības apjomu. Apercepcija palīdz cilvēkam pasauli saprast noteiktā veidā, palīdz orientēties pasaulē parādību raibajā mudžeklī. Bērniem maz izveidots aperceptīvais saturs. Bērniem ir personificējošā (fundamentālā) apercepcija.

visu iztulko pēc analogijas ar sevi pašu. Cilvēks, intelektuāli attīstīts, nepareizās iztulkošanas vietā nostāda pareizo.

Iedomas spēja - fantāzija.

Iedomas spēja jeb fantāzija ir dvēseles spēja no iegaumētā un uzglabātā materiāla radīt jaunus veidojumus. Te krīt svarā divi momenti: materiāls un veidošana.

Būtiskā ir kombinēšana, jaunradīšana. Bieži centrā nostāda priekšstatu materiālu. Bet šī ir šaurākā fantāzija. Fantāzija nav co ipso arvienu uzskatāma. Jāizšķir: 1) uzskatāmā un 2) neuzskatāmā, un sakarā ar to: 1) intelektuālā un 2) emocionālā. Var būt: 1) fantāzijas jūtas, var būt arī 2) fantāzijas griba. Pie fantāzijas īpatnējs ir tas, ka tiek radīts un pārdzīvots nebijušais. Fantazētās jūtas indivīds nav pārdzīvojis, bet spēj nojaust un diezgan bieži iedomāties to jūtu stāvokli, ko pārdzīvojuši citi, bet viņš vēl nē. Bērni mīl fantazēt jūtām. Fantazētā griba - indivīds vēl nav pārdzīvojis ārkārtīgu gribas pārdzīvojuma momentus. Sevišķi dzeju, literatūras lasīšana izsauc fantāziju intelektuālā, emocionālā un voluntārā veidā. Vajaga būt vielai. Jaunienestā ir - forma. Indivīds no zināmiem tēliem var dažus elementus izolēt un neievērot. Šī ir abstrahējošā, izolējošā fantāzija. Vieglāk abstrahēties no priekšmetu krāsas, bet ne no dimenzijas.

Tā ir tīra fantāzija! - iedomājas kautko neiespējamu. Tā nedrīkst Vienmēr attiecīgu parādību grupu apskata kopā ar indivīdu. Lai apzīmētu fantāzijas produktus, kuru objekta nav šajā empiriskā sfairā, tās varētu nosaukt par absolūti fantastisko iedomas spēju. Šī ir irreālā fantāzija. Fantāzija nemaz nav spēja producēt fikcijas. Fantāzija pa lielākai daļai saprot iztēles darbībā. Bet ir arī intelektuālas dabas fantāzija. Jāizšķir radošo un reproduktīvo fantāziju. Pēdējā maz atšķiras no reprodukcijas. Radošās fantāzijas jaunus elementus radīt nespējam. Mūzika, māksla, tehnika. Visa dzīvā vienība te ir bez paraugiem. Pa lielākai daļai mums ir darīšanas ar kompleksiem. Indivīds ar savu iedomu var izdarīt šīnī kompleksā pārvērtības. Dažus elementus atlaižam nost. Notiek abstrahēšanās. To var saukt par abstrahējošo izolāciju. Grafikā to izlieto, stilizācijā - atlaiž daudz reālu sīkumu un rada jaunu tēlu. Pretējais ir konkrētais virziens fantāzijā. Tēlam arvienu vairāk piešķir reālu sīkumu. Šis paņēmieni tipisks literatūrā un plastiskās mākslās. Bet te rakstnieki un dzejnieki šķirojas pēc savas individualitātes. Kādi konkrēti, determinatīvi iespaidi tomēr arvienu darbojas. Katram redzamam tēlam ir 3 vai 2 dimenzijas. Ir būtnes ar zināmu spēka mēru - dinamikas lielumu. Ja to palielinam (milži), pielietojam geometriskās fantāzijas darīnājumus. Tāpat ar pamazināšanu - rūķīši - te nevajaga sevišķu fantāzijas radošo spēku.

Fantāzijas iedalījumi.

Neviens gara, kultūras novads nav domājams bez fantāzijas. Fantāzija nav nebūt tikai mākslā un literatūrā. Še ir tikai aistētiskā jeb dzejiskā fantāzija, kurai pieder arī spējas radīt vēl nepazītas jūtu, gribas dzīves noskaņas, pie kam šie tēli nav piedzīvoti, nav pieredzēti. Te līdzdarbojas emocionālā fantāzija. Bet kur ņemts materiāls? Ģēte teicis, ka nekas cilvēcīgais viņam nav svešs. Tāpēc spēj tēlot arī noziedzniekus. Viņam vajadzīgs kautkas tāds, kas piemīt aktierim. Cilvēka dvēselē ir daudz vairāk nekā viņa darbos tas dokumentēts. Pastāv arī zinātniskās fantāzijas veids. Te arī jāpieskaita spēja rekonstruēt tēlus, kādi ir kādreiz pastāvējuši. Ģeologs uzzīmēs, kāda mūsu zemes garoza būs bijusi 10.000 gadus atpakaļ. Vēl vairāk: Kanta - Laplasa teorija - jābūt kosmologiskai iedomu spējai. Tas pats palentologijā. Arī vēstruniekam vajadzīga fantāzija, pie kam te fantāzija nerada fikcijas, bet faktus. Tehniskā fantāzija ir spēja kombinēt parādības, lai šīs kombinācijas darbotos cilvēku labā. Iziēt uz ierīces kombināciju, kas vispilnīgāk izmantotu dabas spēkus. Morāliskā fantāzija ir spēja iejusties tikumiskos pārdzīvojumos un tikumiskās personības dzīvi stādīt sev priekšā. Reliģiskai fantāzijai stāvoklis citāds: 1) spēja iejusties cita reliģiskā dzīvē, 2) realitātes priekšā stādīšanās un 3) spēja veidot reliģisko simboliku. Tā tad te ietilpst reliģisko jūtu un simbolu iztēle. Personīgā fantāzija - attiecās uz paša indivīda dzīvi. Jaunībā sapņo par interesantu, spožu nākotni. Audzinātājam lielā mērā jāapelē pie personīgās fantāzijas. Fantāzijas nozīme ir ļoti liela - ievēd mūs plašākos dzīves un īstenības krastos. Te ir zināma tieksme uz ko neparastu. Liela loma arī tam, ka jāatsvabinās no kautkā. Anticipēt nākotni - visfundamentālais motīvs. Var fantāzēt aiz neapmierinātības un apmierinātības: ir vai nu pārāk spēka, vai par maz. Rakstnieks vadas no anaģogijas, piem. nāves tuvums. Bet ir vēl sapņi, kas ļoti paplašina fantāziju un emocionālo spēju. Šīs jūtas var dot materiālu mūsu emocionālai attēlošanai.

Domāšana.

Jūms saka, ka domāšana ir salīdzināšana, galvenā kārtā attiecību noteikšana (fiksēšana). Höffdings: domāt nozīmē salīdzināt un izšķirt lietas. Katrā domāšanā līdzdarbojas jēdzieni (Kants) un darbojas spriešana. Laed's saka, ka domāt nozīmē izšķirt. Pēc Drīša domas ir jēgas kompleksi, attiecību un nozīmju kompleksi. Nozīme nav nekas cits, ka domu vienība.

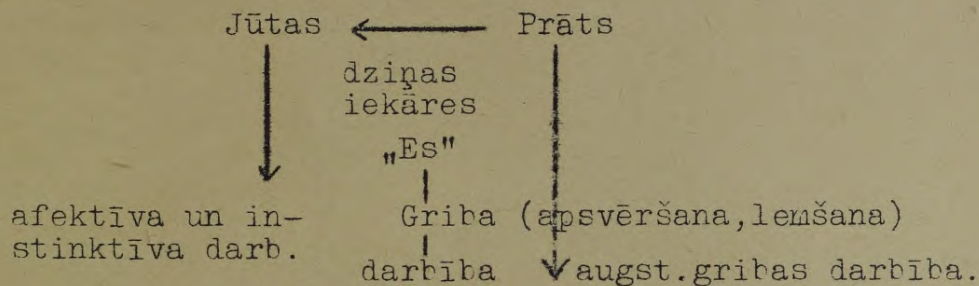
1) Jautājumi (jautāšana), 2) jēdzieni (nojēgumi), 3) spriedums (spriešana), 4) pieņēmumi (hipotēzes), 5) slēdzieni.

Pieņēmums esot spriedums bez pārliecības. Pieņēmums nav spriedums, jānostāda vidū starp slēdzienu un spriedumu. Bet šīs bezsprieduma domas var kļūt par sprieduma domām. Psihologiski spriedumu nevar pārdzīvot bez pārliecības. Logikā gan. Psihologijā - ja nav pārliecības, nav spriešanas. Spriedumam konstruktīvs ir pārliecības moments. Tāpēc spriešanu bieži nosauc par tētisku aktu. Domāšana arvienu ir saistīta ar uzskatāmiem elementiem. Bet pati doma ir neuzskatāma. Domu tiešais saturs nekad nav uzskatāms, bet var gan būt uzskatāms domāšanas fons. Bet tēls nav pati doma, tas ir tikai mūsu domas ilustrējošs piemērs. Viss uzskatāmais ir pilnīgi individuāls. Mēs domājam tikai zināmus kvantitatīvus momentus. Jēdzienu saturs ir arvienu identisks. Priekšstatīt gan varam, - pat, piem., sarkanu krāsu. Katrs uzskatāms elements varot saistīties ar kādu abstraktu tēlu - saka Drīss. Esot arī pilnīgas beztēlu domas, bet tas vēl nav pilnīgi pārliecinoši. Kas ir īstie un kas ir šķietamie spriedumi? Ir iespējams otra sprieduma domas klausīties, bet pašiem spriedumu nepārdzīvot. Ja nav pārliecības, bet pieslienamies citu spriedumiem, šie ir aizgūtie spriedumi. Ja spriedumam nepieslienamies,

to nepārdzīvojam - šķietami spriedumi. Elementāra ir tāda domāšana, kur nav kustības - modus precedendi. Katra doma ir struktūra, un kur šī struktūra organiski neattīstas, tur ir satura nabadzība. Te darīšana ar nabadzīgu elementāru domāšanu. Trešā pazīme - kritisms. Individuālam jāspriež motivēti. Vajadzīga tā tad motivācija - pamatotība. Pēdējā pazīme - originalitāte. Šī iezīme sastopama retāk. Beidzot vēl filosofiskais moments. Spriešanai jābūt saistītai ar pašapziņu. Emocionālā domāšana ir tā, kur domas vada emocionālie momenti. Dominē emocionālā domāšana.

Jūtas.

Mūsu domu dzīve, spriedumi, to saturs var būt noteikts arī no jūtām, gribas. Domas atstāj arī iespaidu uz jūtu un gribas dzīvi. Ja cilvēkam nebūtu plašas domas un idejas, tad arī viņa emocionālā dzīve būtu šaurāka.

Katrs novērojums rāda, ka darbība tiek noteikta caur mūsu prātu un jūtām. Dziņām un iekārēm visciešākais sakars ar jūtām. Darbību, ko noteic jūtas, dziņas un iekāres, sauc par afektīvo un instinktīvo darbību, jeb par elementārās gribas darbību. Wundts to sauc - Triebhandlung. Te nav apsvēršanas un lemšanas. Te trūkst Wahlhandlung. Augstākā gribas darbībā darbojas arī augstākas jūtas. Caurmēra dzīvē motivācija iziet ir no prāta, ir no jūtām. Nav noliedzams, ka cilvēks varētu darboties bez jūtām, bet viņam trūktu vērtības izjūtas: nebūtu ne dzīves prieka, ne sāpju. Dzīve būtu ļoti auksta. Jūtas ienes gaismu, sāpes un prieku, dara dzīvi interesantu. Liela daļa cilvēku paliktu ļoti pasīva, jo jūtas ir tās, kas ierosina (ne noteic) cilvēka darbību. Ļoti bieži jūtas raksturo par dvēseles stāvokli, iekšēju reakciju. Jūtas ir dažāda veida tīksmes un netīksmes pārdzīvojumi subjektīvā nokrāsā. Pašām par sevi jūtām nav intencionāli priekšmetīgās attiecības. Wundts pāstrīpo subjektīvo reakciju. Arī Lotse sniedz subjektīvo reakciju momentu. Kornelius: jūtas ir zināmas nokrāsas, pie tam kopapziņas nokrāsas. Herbarts teica, ka jūtās ir priekšstatu kustību norise. Arī Hegels neuzskatīja jūtas par atsevišķu funkciju. Arī Leibnics. Tikai ar Kantu (XVIII.g.s.) jūtas uzskata par trešo pastāvīgo funkciju. Drīšs saka, ka jūtas ir neskaidras domas, kur tīksmes un netīksmes tonis ir ļoti stiprs (?) Tas nav pareizi! Jūtas attiecas uz domām, bet nav domas. Nav pareizi arī: „ļoti stipras tīksmes vai netīksmes tonis”. Kants sniedz negatīvu definīciju. Jūtas ir tādas mūsu dvēseles reakcijas jeb subjektīvi stāvokļi, kas rodas kā atbilde uz šīs dvēseles un miesas darbības sekmīgu vai nesekmīgu gaitu. Jūtām bez 1) tīksmes un netīksmes, ir arī vēl citi raksturojoši polāri momenti. Wundts min vēl 2) uzbudinājumu un mieru, 3) spraigumu un atslābumu.

Vai uzbudinājuma pazīme piemīt mūsu domām? Šis nemiers, uztrauktība vispirms nāk no jūtām - emocijām un afektiem. Tāpat ir ar nomierinājuma jūtām. Caur jūtām uzbudinas un paliek mierīgas arī citas funkcijas. Visvairāk strīdu par spraigumu un atslābumu (Spannung und Lösung). Ir saspīlētas neviem mūsu sajūtas, bet arī jūtas. Piemēram, sacikstēs. Wundtam varam pilnīgi pieslieties, pieņemot šīs trīs jūtu iezīmes. - Pirmatnējā stādijā jūtas un dziņas ir vienlaicīgas. No dziņu apmierinājuma rodas prieks, un prieks modina atkal dziņas un tīksmes. Wundts un vēl citi aizrāda, ka vispirmatnējā ir tumša dzīvības

izjūta. To jau izjūtot indivīds mātes organismā. Dzīvības izjūta nešķirami saistīta ar jūteklisko tīksmi un netīksmi.

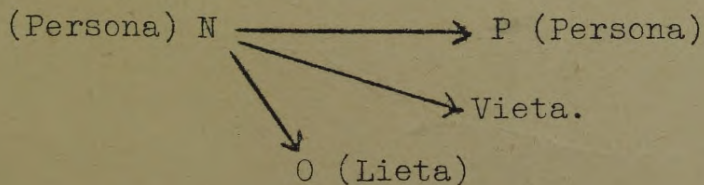
1) Dzīvības izjūta.	1) Pašuzturības instinkts.
Jūtekliska tīksme un netīksme.	Barības dzīva.
2) Bailes.	2) Darbības dzīva.
3) Dusmas.	3) Rotaļas dzīva.
4) Brīnīšanās.	4) Vērošanas dzīva.
5) Maigums (simpatija).	5) Sabiedrības instinkts.
6) Antipatija.	6) Dzimuma dzīva.

Cilvēka dvēselē var vienā laikā būt dažādas emocijas. Ir gadījumi, kur jāizšķir pretējo jūtu ļoti ātra nomainīšana - notiek zināma jūtu interferēnce, un indivīdam var likties, ka viņš vienā momentā pārdzīvo pretējas jūtas. Rakstnieki šo mēdz apzīmēt ar vārdu - c i ņ a. Vienā momentā var pārdzīvot 2 pretējas jūtas - tad jau darišana ar dalītām jūtām. 1) Jūtas, kas saistās ar viena objekta pretējām īpašībām, daļās, un tāpēc viena otru vājina, un tiecas sadzīvot subjekta dvēselē līdz rodas zināms izlīdzinājums. 2) Pretējas jūtas, kas saistās ar pilnīgi dažādiem objektiem, viena otru cenšas izcelt, pastiprināt.

Kontrasti. Arī jūtu, tāpat kā sajūtu dzīvē, valda kontrasti. Ja indivīds zināmā momentā pārdzīvo kādu jūtu stāvokli, un ja tam seko pretējas nokrāsas jūtu stāvoklis, kontrasts atdzīvinās un pastiprinās jūtas. Cilvēka dvēsele neapzinīgi tiecas uz kontrastu ritmu jūtu dzīvē. Ja cilvēkam bēdas, viņš meklē pārmaiņu, un ja tā rodas, šis prieks ir dzīvāks, izpaužas pat afektā. Un otrādi - ja pēc prieka nāk sāpes, tās ir grūtāk panest. Jūtas tiek pārdzīvotas dziļāk, intensīvāk, spilgtāk, jo vairāk tās kontrastē ar iepriekš pārdzīvotām jūtām. Jūtu sabiezēšana (sumācija, integrācija). Ja cilvēkam atkārtojas iemesls, kas izraisa zināmas jūtas, tad: 1) vai nu šīs jūtas aug, vai 2) nīkst un notrulinās. Modernā cilvēka psihikā pa lielākam daļai novērojams ne jūtu pastiprinājums, bet notrulinājums. Bet ir arī otrādi, sevišķi ja šie jūtu stāvokļi cieši saistīti ar paša individualitāti. Sevišķi tas notiek ar naidu un dusmu afektu. Tāpat ar vilšanos. Pie jūtu integrācijas ir t.s. integrācijas centri. Tie ir ārēji tēli, domas, idejas, kas saistās ar zināmu lietu, parādību vai personu. Bezpriekšmetīga jūtu integrācija nav iespējama. Jūtu integrāciju novēro arī politiskā mērogā. Agitācijas gadījumi. Kurina jūtas un kaislības. Bieži gan tas rada jūtu notrulināšanu. Revolūcija bieži vien ir kolektīvu jūtu sablīvējumu eksplozija. Parasti sabiezētās jūtas mēģina izlauzties kādā afektā. Jūtu dzīvē notiek arī tipiska parādība - notrulināšanās.

Jūtu pārņemšanās.

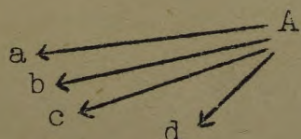
Jūtu pārņemšanās nav saprotāma reāli. Tas pats ar negatīva tipa

jūtām. Tās bieži spēlē lomu t.s. radu naidā - naidis pārnesas uz citiem.

Jūtas var pārnesties arī uz vietu. Tās spēlē lielu lomu arī politiskā dzīvē. Jūtu pārņemšana var radīt nacionālu vai politisku naidu. Les

amis de nos amis sont nos amis. Jūtu iradiācija ir šaurāka parādība. Viena pārdzīvojuma elementi tiek ieausti vienā jūta. Piemēram, cilvēks pamostas jaukā gara stāvoklī,

un nu viņš šo noskaņu pārnes arī uz citiem pārdzīvojumiem. Īgna noskaņa pāriet uz katru iespaidu, domu u.t.t.

Jūtu vispārināšanās (generalizēšanās).

Tas nozīmē, ka, ja no sākuma šīs jūtas bija pret šaurāku grupu, mēs tās sāksim pārdzīvot līdz bezgalīgam plašumam. Dzimtenes un tautas mīlestība izaug no ģimenes, draugu mīlestības. Šīs jūtas neatvairami norisinās, un kādreiz vajaga lielas cīņas, lai tādas negatīvas jūtas savaldītu. Šī ir parastā afektīvā pārspilēšana.

Jūtu reprodukcija.

Sajūtas var ļoti viegli reproducēt. Jūtas neesot iespējams reproducēt. Ja esam pārdzīvojuši intensīvu prieku. Vieni pieņem, ka jūtas netiek reproducētas, bet tie apstākļi ļauj mums spriest par jūtām. Šis uzskats neiztur kritiku. Tas attiecas tikai uz sausa intelekta cilvēkiem. Ir cilvēki, kas ļoti dzīvi spēj reproducēt - attiecīgas jūtas izskan līdzīgā veidā. Grūti te nošķirt bijušo jūtu atkārtošanos. Rodas attiecīgie organiskie simptomi. Bet ir sausa, racionāla tipa cilvēki, kas nemīl, negrib un nespēj reproducēt. Jūtām, kas mūs vairāk savilņo, ir vairāk šanses mūs aizkustināt. Jūtu aizturējums pa lielākai daļai veicina jūtu pieaugumu. Gandrīz ar visām jūtām saistās tieksme tās izpaust. Un cilvēkam grūti to nevienam neizteikt. Ja jūtas izpauž ātrāk, tas nāk par sliktu - jūtas novājinās. Tāpēc mēdz intīmas dabas jūtas glabāt. (Wundts aizrāda, ka jūtu aizturējums izpaužas kādā darbībā). Jūtām intīms sakars ar mūsu organisko dzīvi. Emocijas ir šo organisko funkciju izpaudums.

Šī ir Džemsa Langes teorija.

Iespaids - domas - jūtas.

Iespaids - fiziolog.pārdzīv.iekš.org. - jūtas.

Noteicošais te fiziologiskais moments: „Mēs ne tamdēļ raudam, ka esam bēdīgi, bet esam bēdīgi tāpēc, ka raudam”. Šī teorija ir ļoti paradoksiāla. Rezultāti (izmēģinājumi) nerunā Džemsam par labu. Pareizs te ir kodols: organiskās pārmaņas spēlē ļoti lielu lomu pie jūtu intensitātes un spilgtuma. Ja cilvēkam nav attiecīgās jūtas, ko viņš vēlētos, tad jāpieņem līdzīga mimika, žesti - un cilvēkam jāutrā sabiedrībā arī kļūs jāutri. Tā tad - organiskais faktors pastiprina, pat izsauc attiecīgas jūtas. Jūtas un afektus apspiest nav ieteicami - indivīds nespēj stipri reagēt, jo viņa organiskie instinkti ir apspiesti. Šo momentu sevišķi labi saprot teātra mākslā. Lielu lomu tas spēlē arī reliģiskā kulta. Rezumējot: organiskas pārmaiņas tiek izsauktas no jūtām, un atkal atgriežas uz tām atpakaļ.

Jūtu nozīme.

Nebūtu pārspilēts teikt, ka jūtām ir noteicošais spēks cilvēka liktenī. Ja nebūtu šo jūtu ievilņojuma, cilvēku darbība būtu ļoti pasīva.

Gribas dzīvēā

Šīnī funkcijā visraksturīgākā tiekšanās uz kautko, dvēseles aktīva tendence, ievirza uz kautko. Šis tiekšanās moments tālāk nav analizējams. Griba ir dvēseles pašdarbības forma.

Tiekšanās, pašdarbība.

1) Dziņas:	{ a. iedzimtās.	Trieb.
	{ b. iegūtās.	
2) Vēlēšanās.		Wunsch.
3) Ilgas.		Sehnsucht.
4) Iekāre.		Begierde.
5) Tieksme.		Neigung.

6) Kaislība.	Leidenschaft.
7) Iegriba.	Begehrung.
8) Gribējumi (apsvērti).	Wollung.

Pie dziņas vispirms izceļas tendences moments - dvēsele tiecas, dzenas uz kautko citu. Bet pie dziņas indivīdam nav skaidra un noteikta priekšstata, uz ko šī dziņa iziet - nav noteikta mērķa. Ja indivīds izslāpis, viņš beidzot varbūt ierauga ūdeni - viņā tūliņ mostas iekāre, kas šo dziņu var apmierināt.

Vēlēšanās ir diezgan grūti aprakstāms pārdzīvojums. Vēlēšanās ir kārošana bez apziņas par to, vai es to varētu sasniegt - ir tipiska dēfinīcija. Kā gulbji balti padebeši iet, tiem vēlētos es līdzī skriet. (Veidenbaums). Starp apsvērtu vēlēšanos un gribējumu ir starpība. Ja vēlēšanās atkārtojas un indivīds neizlieto visus spēkus, lai to sasniegtu, tad rodas ilgas. Nav pareizi, ka ilgas ir tikai vājāka gribēšana, jo arī ilgas var būt spēcīgas, kaislas. Trūkst tikai kauzālītes apsvēršanas. Es ilgojos laimes. Dažreiz mēdz aizrādīt, ka ilgas, sapņošana, cilvēku noved nevarīgā sapņošānā, bet tiem trūkst noteiktas gribas. Ilgas - vārds jau rāda uz ilgstošu tiekšanos pēc kautkā. Ir kas kopējs ar noskaņu.

Tieksme ir ilgstoša dziņa ar noteiktu mērķa priekšstatu. Ļoti spēcīga, neatlaidīga tieksme ir kaislība. Arī te ir skaidrs mērķa priekšstats. Kaislība ir visspēcīgākais, dzīvākais volitīvās dzīves pārdzīvojums. Kaislība - kaist.

Iegriba nav tas pats, kas iekāre. Te vairāk tā izšķirība, ka iekāre ir seksuāli, jūteklīgi kairināta. Iegriba ir plašāks impulsīvs pārdzīvojums, kam ir mērķis, bet tāpat kā iekārei, ir stipri irracionāls raksturs. Rīcība navnoteikta no prāta apziņas. Ir nejaušs irracionāls raksturs. Iegribas raksturo kā ko neapdomātu, kaprīzu: tā ir tikai jūsu iegriba. Nav ilgstoša rakstura.

Gribējumi ir augstākā forma gribas dzīvē. Te ir mērķa anticipācija - priekšuztvērums. Te ir: 1) mērķa priekšstats. Ja ir mērķa priekšstats, tad līdz ar to ir subjekta stāvoklis pret šī mērķa saturu. 2) "Es gribu to, atzīstu" - šis apzīmējums jau izteic apziņu par mērķa vajadzību to realizēt. Te līdz ir arī apziņa, ka cilvēks to var. Šis nav intelektuāls process, bet volitīvs. Cieši ar šo momentu saistās lēmums. Tā tad mērķis ir realizējams. Ja indivīds netic tam, viņš lēmumu nevar pārdzīvot. Lēmuma moments ir centrālais. Periferiskais ir 3) piespiešanās moments. Ir kārdinājums lēmumu atlikt, bet te jāpiespiežas, ja indivīds to atzīst par vajadzīgu. Piespiešanās ir volitīvās enerģijas moments. Ar to cieši saistās fiziskās 4) spraiguma un kustības sajūtas. Izteicas bieži pieres grumbiņās, acu izteiksmē. Daudziem indivīdiem novērojama arī zobu saspiešana, galvas saslēšana u.v.c. Novēro arī morālisku impulsu - uzsit ar roku pa galdu, pie tam diezgan enerģiski. Noslēdzošais moments ir 5) darbības virzīšana zināmā mērķa sasniegšanai.

Pie "es gribu to" pārdzīvo vēl motīvu cīņu. 1) Vieni psihologi par motīvu apzīmē zināmas jūtas. 2) Citi uzsver - motīvs - cilvēka prāta atzinums; 3) motīvs - zināmas dvēselē iesakņojušās determinējošās tieksmes (dziņas, kaislības, iekāre). Cilvēkam jācinās ar dziņām, ko tas iepriekš bija atzinis. Ja saprotam prāta atzinumu - varam daļīt reālos motīvos un ideālos motīvos.

Griba ir dvēseles spēja caur paša subjekta kauzalitāti sasniegt aktuāli neesošo (tikai mērķa priekšstatā esošo) kā arī spēja atzīt šo aktuāli neesošo par realizēšanas vajadzību un spēja pielietot līdzekļus pieņemtā mērķa sasniegšanai.

Griba arvienu ir orientēta pret nākotni.

Griba ir spēja pieņemt resp. uzstādīt un realizēt mērķus.

Griba ir prospektīva (mērķtiecīga) kauzalitāte.

Ir izvēlošā lemšana un tāda, kas ir bez izvēles akta. Ja notiek t.s. gribas konflikts, tad ir izvēles lemšana. Bet ne katru augstāko gribu raksturo izvēle. Šī cīņa var vilkties dažreiz ļoti ilgi. Indivīds mocās un nevar izšķirties. Cilvēks var dienām, nedēļām pārdzīvot gribas cīņu.

Parasti kā motīvi darbojas priekšstati, ar kuriem savienojās tiksmes un netiksmes nojautas. Līdz ar to rodas pozitīvās un negatīvās tieksmes. Indivīdam ir arī zināmas vērtību jūtas. Cīnas personīgie un pārpersonīgie motīvi. Bieži cīnas būtiskās tieksmes (kas ar indivīda es saistās) un periferiskās, momentānās. Ja indivīds padodas momentānai tieksmei, šis ir ārējās gribas akts. Ja padodas būtiskai tieksmei, norit brīvais gribas akts, centrālais. 1) Brīvais - centrālais un 2) ārējais gribas akts. Sevišķi šo uzsver Bergsons. Kas nodrošina šīs cīņas iznākumu? Noteikumu daudz:

1) Cik indivīds nostiprinājis sevī būtiskās tieksmes, t.i. cik cilvēks sevī izkopies raksturu.

2) Cik šiem nejaušiem motīviem ir liels motivācijas spēks, intensitāte.

3) Cik indivīds dotā momentā ir garīgi mošs un spirts. Ja indivīds noguris, nevar labi izšķirt, kas ņems pārsvaru. Tā tad lomu spēlē tīri fiziskais moments. Kā šis izšķirošais brīdis norit?

4) Veicina, ja indivīds skaidrāk grib aptvert sevi - paasināta personības apziņa.

5) Zināmu jūtu spraigums, kam atbilst organisko simptomu spilgta izteiksme.

6) Iekšējās piespiešanās akts, kas ir padots arī zināmai vingrināšanai, attīstībai.

Lēmuma akts ir momenta process. Lēmuma sagatavošana var būt ļoti ilga, pat mēnešiem. Ja lēmums ir pieņemts, tad tas jau ir neizbēgami, ka indivīds visu psihisko un fizisko enerģiju virza, lai mērķi sasniegtu. Bet ja rodas šķēršļi? Ja cilvēks ko lem, tad to jālem ar vislielāko apņēmību, lai tur būtu, kas būdams. Jālem kategoriski. Tad nekad nebūs apstāšanās šķēršļu priekšā. Ja lemts nenoteikti, indivīds pie šķēršļiem kapitulē. Tam negatīva nozīme gribas izveidošanā. Pilnīgi neatkarīgi no mūsu apziņas, ar gribu saistās psihiskā ievirze, ka indivīds cenšas darīt to, kas ir nolemts. Šī priekšstata izveidošanās notiek pateicoties determinējošām tendencēm. Ja cilvēkam ir kāda devīze, arī no šejienes iziet determinējošās tendences, kas palīdz audzēt un stiprināt gribu.

Indivīdam jāapsver, vai viņa spēki pietiekoši, lai zināmu uzdevumu veiktu, un tad lemt. Citādi var zust ticība uz sevi, kas saticina gribu. Milzīgu lomu te tātad spēlē pašapziņa. Mērķi sev jāstāda priekšā ļoti noteikti. Jānoskaidro sev pilnīgi mērķa saturs. Vajadzīga neatlaidīga trauksme pildīt mērķi. Viss, kas uztur mošu cilvēka dvēseli, arī nepieciešams gribas sekmēšanai.

Visraksturīgākais vājam gribai:

1) nespēja pietiekoši ātri un noteikti pieņemt lēmumu - svārstība. Abulija - slimība, kur indivīds nespēj izšķirties, pilnīga pasivitāte;

2) nespēja pieņemt kategoriskus lēmumus.

Stipra griba ir tāda:

1) kur cilvēks spēj pieņemt noteiktus un kategoriskus lēmumus;

2) neatlaidība cīņā ar pretekļiem un šķēršļiem. Šķēršļi ir, var teikt, gribas spēka pārbaudījums.

Visciešākā sakarā ar gribu stāv rakstura jēdziens. Raksturs ir cilvēka gribēšanas īpatnība. Raksturs ir dispozicionāls jēdziens. Romiešu fil. Seneka saka: Vienu un to pašu gribēt ir tas pats, kas

vienu un to pašu pastāvīgi negribēt. Raksturs (šaurākā nozīmē) ir sinonīms ar noteiktu gribu, - noteiktas un pastāvīgas gribēšanas dispozi- cija (spēja).

Raksturu var sadalīt:

- 1) Vājš raksturs - kas nespēj patstāvīgi censties pēc mērķa, pār- varot arī lielākas grūtības;
- 2) Svārstīgs raksturs - kad indivīds ko uzsāk, nolemj, nodomā, bet arī ātri atsakās;
- 3) Glēvs raksturs - ietver abus gadījumus.

Pozitīvi ir stingri, cieti raksturi, izturēti un noteikti. Iet uzņemto ceļu. Viengabalains un saskaldīts raksturs. Pirmā neatlaidīgi seko vienam noteiktam mērķim. Sadalīts - ja nav viena, citiem pāri stāvoša mērķa.

Ar raksturu apzīmēsim cilvēka gribēšanas individuālo veidu. Cil- vēks savu gribas spēku izlieto zināmu mērķu panākšanai - materiāli no- teiktais.

Dvēseles aspekti.

- Konstitūcija. {
- 1) Raksturs.
 - 2) Individualitāte ļoti plašs jēdziens. Tam sinonīms varētu būt psihiskais indivīds. Individuāla ir katra dvēsele. Bet ar individualitāti apzīmēsim jau izveidotu personību. Arī bērns ir individuāli- tāte.
 - 3) Temperaments.
 - 4) Personība.
 - 5) Gars.

Konstitūcija ir organisko īpatnību komplekss, kas jau iedzimti. Vistuvākie korelati konstitūcijai ir raksturs un temperaments. Rak- sturs arī pa daļai noteikts caur iedzimtības faktoriem. Bet tas ir da- žādi pie dažādiem indivīdiem. Jo agrāk notiek audzināšana, jo lielākus panākumus var gūt. Raksturs ir produkts no iedzimtām un individuālā dzīvē iegūtām īpašībām, pie tam te ir pasīvi un aktīvi iegūtas īpaši- bas.

Temperamentu iedala dažādi. Iedala to 8, 10 vai 12 formās. Med. Krečmers temperamentu atzīmē par nenoteiktu jēdzienu. Temperaments ir augstākā mērā atkarīgs no dziedzeņu iekšējās sekrecijas. Lielu lomu spēlē smadzeņu dziedzeņu sekrecija. Konstitūcijas tipu viņam divi: brangais - ciklotīmais un slaidais - schizotīmais. Sančo Panso - bran- gais, apaļās konstitūcijas, Don-Kichots - sausais, smalkais. Par tem- peramenta īpatnībām var spriest no:

- 1) dvēseles atsaucības, kā tā reagē uz zināmiem iekairinājumiem;
- 2) noskaņas nokrāsas (priecīgas, bēdīgas);
- 3) psihiskā tempa;
- 4) psihomodulitātes - dvēseles procesu norisas veidā.

Pirmais viedoklis ciklotīmai noskaņai temperamentā atbilst prie- cīgs gara stāvoklis, kas mainās ar nospiestu. Schizotīmiķiem - pārjū- tīgi un ļoti nejūtīgi. Psihiskais temps - ciklotīmiķu temperamenta līkne ir lidojoša, schizotīmiķu - aizturēta.

Miesas uzbūvē pirmiem dominē apaļās un biezas (brangās) formas, otriem - vāja, atletiska vai pārejas pakāpe.

Psich. Elsenhanss ņem 4 temperamenta iedalījumus. Pirmā vietā iz- virza jūtu dzīves ierosināmību. S a n g v i n i ķ i ir viegli ierosi-

nāmi. Jūtu kustība mainīga. Samērā jūtu kustība vāja. Ir mazāks un lielāks motivācijas spēks. Ja mazāks - cilvēks gribas dzīvē svaids, Ja šīs jūtas vairāk izveidojas par noskaņu - gribas darbība noteikta.

M e l a n c h o l i s k ā tipā ierosināmība grūta. Jūtu plūsma pastāvīga un izturēta. Jūtu spēks liels. Motivācijas spēks mazāks - sapņotāji. Ja tas lielāks - ir darba ideālisti. Daudzi gēniji bijuši melanholiķi.

C h o l e r i ķ u jūtu dzīve viegli ierosinas. Afektīva reakcija ir stipra. Ja motivācijas spēks liels - straujais gribas cilvēks. Ja tas mazāks - uztrauktais jūtu cilvēks.

F l e g m a t i ķ i s esot grūti ierosināms - vispārīgas domas. Jūtu kustība lēna, izturēta. Jūtas ilgi dvēselē uzkavējas. Jūtu kustības nav dziļas. Ir stiprais un vājais flegmatiku tips. Vieniem aukstasinīgs, sīkstis cilvēks, un tas nodrošina viņa panākumus. Ja motivācijas spēks vājš - vājais flegmatiku tips.

Sis ir pamatiedalījums. Temperaments var mainīties. Var sangviniskais temperaments pāriet flegmatiskā. Temperamenti spēj modificēties. Iespaudo rāsa un nācija. Choleriskais temperaments - spānieši, arābi, arī žīdi, bet ne baltkrievi, - lielkrievi. Flegmatiki - angļi. Latviešiem būs kombinācija no sangviniskā un flegmatiskā. Latvietis ir stiprais flegmatika tips.

Temperaments galvenā kārtā iedzimst. Individualitātes struktūrā ietilpst raksturs un temperaments, un tās augstākās fāzes ir personība un gars. Temperaments izteic reagēšanas spēju - jūtu un gribas ziņā. Temperaments var mainīties - modificēties. Cilvēka dvēsele ir plastisks faktors, ko var mainīt un iespaidot. Personība un gars izteic, ko cilvēks sasniedz caur savu aktivitāti. Temperaments ir tas elements cilvēka dvēselē, kas ir iedzimts, un raksturo jūtu un gribas ierosinājumu. Personība jau ir zināms kodols. Gars nav dvēsele. Personība ir tur, kur ir novērojama cilvēka dvēseles attīstībā zināma apzinības pakāpe. Bērniem nav personības. Jābūt sevis zināšanai - pašatziņai un pašapziņai. Ar to vēl nepietiek. Jāspēj arī darīt un izšķirties. Otrs nepieciešamais konstitutīvais moments - saprātīgas gribas darbība - pašnoteikšanas spēja.

Pašapziņa, pašatziņa, pašnoteikšanās, identitāte, vienība, radošās spējas.

- 1) Pašnoteikšanās nepieciešama personības izpratnē;
- 2) Identitāte - dvēseles spēja sevi apzināties kā sevi pašu visos momentos;
- 3) Vienība, šē ir domāta kā organiska sakarība un harmonija starp dažādām spējām. Dvēsele ir imateriāls organisms. Ja nav vienības, tad ir izirusi, slima dvēsele. Nevar būt runas par pilnu personību. Tiek traucēta arī identitāte. Arī organiskā dzīve rada pārmaiņas. Ja sašķeļas saprāts un griba, novērojami personības traucējumi. Veselais darbojas uz daļu veidošanos, un daļas veido veselo;
- 4) Radišanas spēja. Ikvienai dvēselei ir radišanas potence. Tur, kur tās šauras, mēs runājam par neproduktīvu, šauru personību. Idioti. Pilna attīstības persona ir tur, kur lielākā mērā novērojama šī dvēseles spēja. Šī radišana var notikt visdažādākos veidos: attiecībās pret cilvēkiem, mākslā, zinātnē, garīgās attiecībās pret citu - visādās sfairās.

Zināmi vadoši ideāli un idejas apgaismo mūsu domas un izkristalizē centrus, kas izraisa mūsu gribu. 2) Jūtām, kam nepersonāls raksturs. Ja jūtas būs izkoptas, smalkas, bet bez motivācijas spēka, tad tās ir liekas. 3) Vajadzīga visu apzināto tieksmju kārtošana vienā virzienā. Tikai tad volitīvā ziņā iespējama harmonija.

Jēdziens par dabu.

Ja runā par personību kā dvēseles vienību, tad: 1) raksturs ir nepieciešams. Līdz ar tā augšanu, aug personība. Līdz ar to ir cīnīšanās pret iedabu. Jācīnās arī ar ieradumiem. Tie lielā mērā sastāda cilvēka dabu. Tā ir kas cits, kas raksturs un personība. Daba nav nekas negrozāms. Daba ļoti radniecisks jēdziens individualitātei. Daba ir tas cilvēkā, ja mēs no viņa individualitātes atveikam raksturu.

Kā varētu pieiet dabas raksturošanai ?

D a b a .

1) (Cik šī struktūra bagāta, sarežģīta vai elementāra)

elementāra - komplicēta.

2) Vai šī dvēsele lielā mērā aktīva, intensīvi pašdarbīga?

aktīva - pasīva; apētiska (kontemplatīva, vērotāja)

3) asa, rupja - smalka.

raksturo pašus elementus un to darbību. Attiecās uz visām funkcijām: jūtām, domām, gribu.

4) Kādas funkcijas izvirzās pirmā vietā?

jūtekliska - garīga, apgarota.

Var abi savienoties un pēc tam - diezgan harmoniski. Piemēram, Ģēte. Sevišķi māksliniekiem.

5) Valdošais emocionālais tonis.

gaiša - drūma.

6) Kādas no pamatfunkcijām ir vairāk klātesošas ?

sausā - jūtīga (sirdscilvēks).

7) Cik indivīda īpašības izceļās kāpinājumā ?

spilgta - pelēka.

Jāatšķir šķietamais pelēkums no īstā.

8) Skaidra - neskaidra (problemātiska, mīklaina).

9) Attiecības pret otru dvēseli.

atklāta - noslēgta.

Dažreiz cilvēks ir noslēgts zināmu periodu. Parasti atklātas dabas cilvēki ir patīkamāki. Atklātība, kas iet ekstremā, nav patīkama.

10) Vai šī persona ir:

kautrīga - ne kautrīga.

11) Zema - cēla.

Jau ētisks raksturs.

12) Bailīga - drošsirdīga.

13) Praktiska - poētiska. Tuvu tam:

14) intelektuāla - emocionāla.

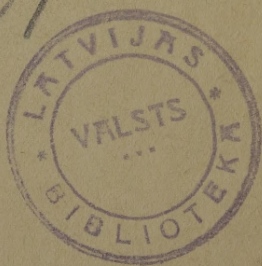
Gribas un - jūtu cilvēks.

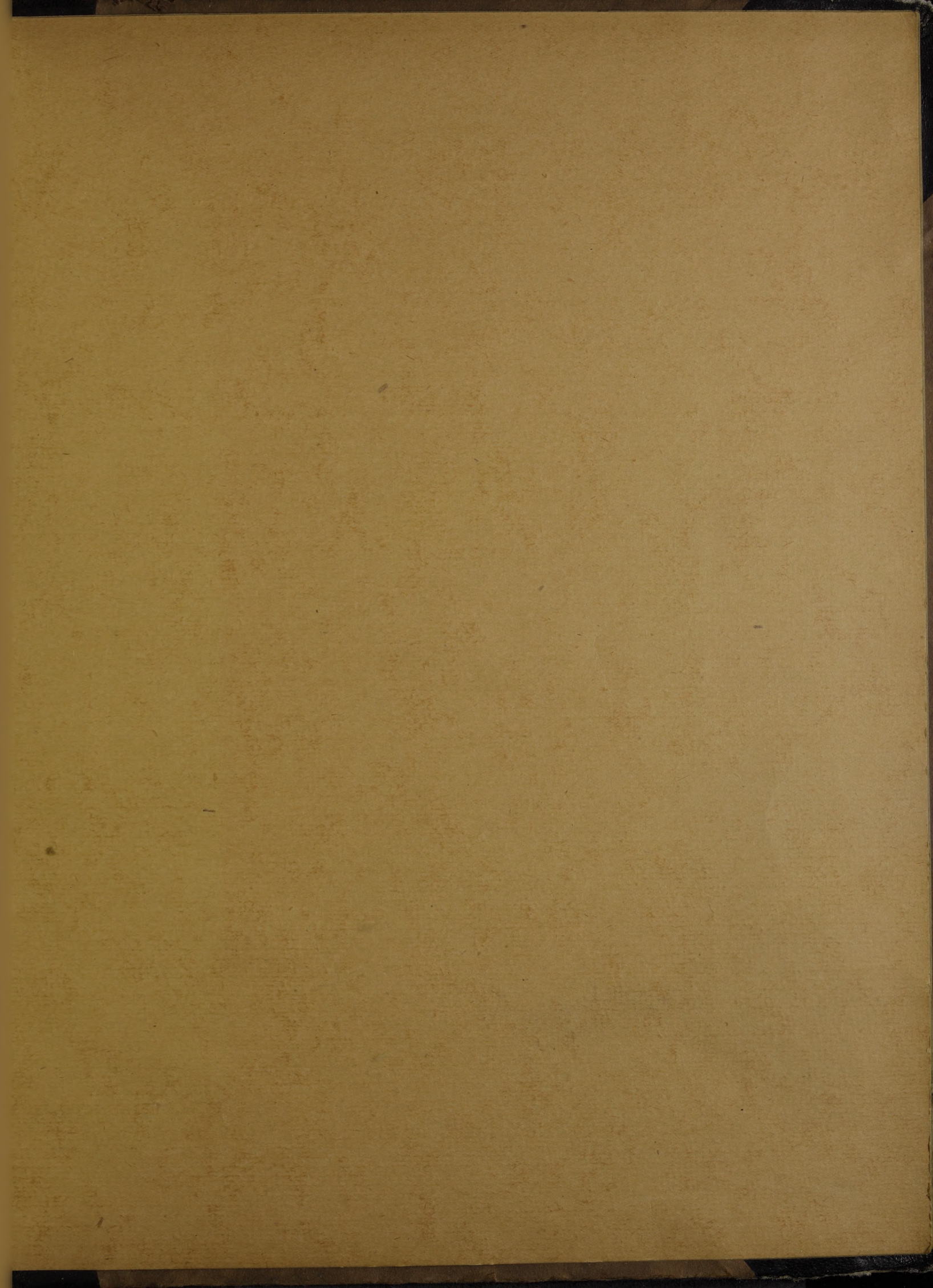
Uz to dibina psihografiju.

Gars ir dvēseles attīstības virsotne, gala mērķis.

Raksturs ir indivīda tipisko tieksmju un gribas dispozīciju vienība.

LB 901

213 901

201

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309057132

2